

636

Zemgales Lauksaimniecības Centralbiedrības izdevums

Agronoms J. Mazversits

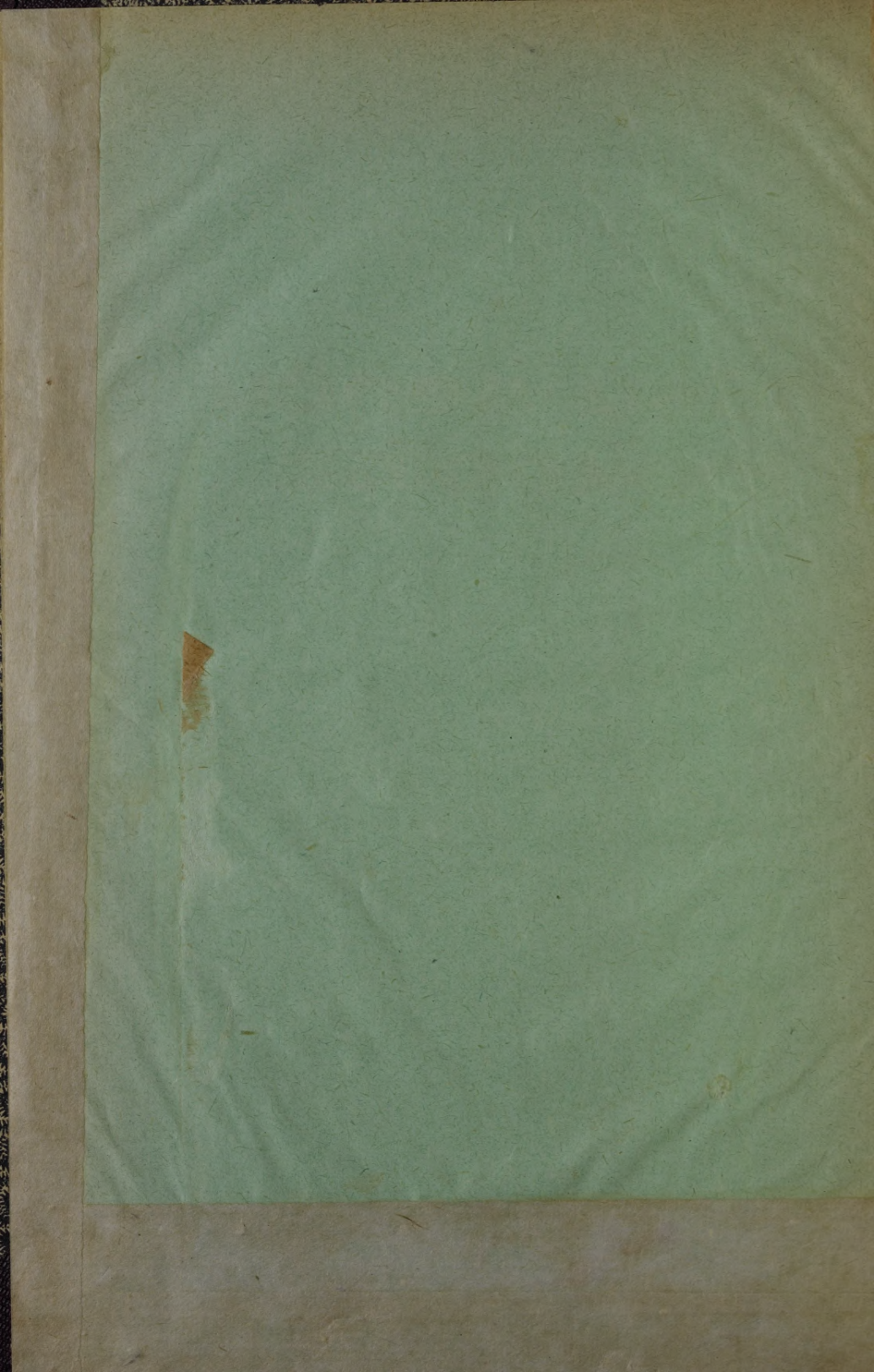
Mūsu senču lopkopība

(Pēc latvju dainām)

Rigā

Valtera & Rapas akciju sab. generālkomisijā

L. V. E.
Inv. _____

60

✓

a

Latv. PSR Valsts Bibliotēka
Inv. 51-8-458

56

✓

ПРОВЕРЕНО
1949 г.

B. Dīriņa un biedru spiestuve,
Rīgā, Lielā Kēniņa ielā Nr. 24.

Mūsu senču lopkopība.

(Pēc latvju dainām.)

Divi gadi atpakaļ laidu klajā savu pētījumu iznākumus par seno latviešu lauksaimniecību, pēc latvju dainām, ar nosaukumu „Mūsu senču lauksaimniecība“. Tā ka šis darbs, tāpat arī pats pētīšanas veids, man to uzsākot (1919. gadā uzsāku ša jautājuma pētīšanu), bija gluži jauns un bez kādiem paraugiem, tad viegli saprotams, ka viens otrs vērtīgs aizrādījums, materials dainās bija palicis neievērots. Pie tam jāsaaka, ka jautājums par visu lauksaimniecību bija par plašu uztverts, lai to uzreiz, visās nozarēs, pagūtu pietiekoši dziļi aplūkot. Bet tā ka dainu aprādījumi par seno latviešu lauksaimniecības kulturu bija tik pārsteidzoši un interesanti, tad tas toreiz mani mudināja steigt pētījumus novest līdz galam pēc iespējas ātrāk, lai tad būtu iespējams attēlot noapaļotu ainu par šo jautājumu un laist klajā.

Daudzie priekšlasījumi par šo jautājumu, dažādās sapulcēs, kurās visās bez izņēmuma, attēlotās ainas un mans viedoklis atrada siltu piebiedrošanos, — liecināja, ka neesmu nokļūvis šinī jautājumā uz maldu ceļiem. Reizē ar to nobrieda manī pārlicība par attēloto ainu neapstrīdamo patiesību un arī dziņa vēl vairak šinī jautājumā iedziļinaties, jo man bija stipra nojauta, ka vēl daudz vairak vērtīgu aizrādījumu šinī lietā slēpjas bagatajā dainu krājumā. Nojauta nebija mani maldinājusi.

Pag. gadā uzsāku no jauna nodziļinaties šinī jautājumā. Paši pētīšanas paņēmieni bija arī pa šiem gadiem nobrieduši un nāca talkā pie jautājuma iztirzašanas.

Liela nozīme piekrīt sekošam apstāklim, kuram agrāk nebiju piegriezis vērību. Dainu krājumā, laimīgā kārtā, atzīmeti tie apvidi, no kuriem dainas iesūtītas. Ar lielu varbūtību varam pieņemt, ka dainas, vismaz savā nospiedošā vai-

rumā, būs cēlušās tanīs apvidos, kur tās uzrakstītas, — tā tad attēlo zinamu parādību, kuŗa saistas ap šo apvidu. To agraki, savā pirmajā darbā, nebiju ievērojis, — bet tagad to daru, tamdēļ arī būs atzīmēts ar arabals, no kuŗienes minētā daina nākusi. Tā ka ir ļoti daudz dainu, kuŗas uzrakstītas vairākos apvidos, gandrīz ar vienādu tekstu, tad tas norāda par tanīs izteikto domu plašību un vispārību; tas izceļ šo domu nozīmi.

Jaunākie pētījumi lopkopības jautājumos nekur neapģāza manīs agraki izsacītās domas un atzinumus, bet tos apstiprina ja un papildina ja. Tamdēļ arī uzskatu visu šo jauno darbu kā papildinājumu pie jau agrāki klajā laistā „Mūsu senču lauksaimniecība”. Aiz ta iemesla arī neatkārtošu tās dainas, kuŗas citetas minētā brošūrā, izņemot nedaudzās, kuŗas būs jāatkārto, lai varetu taisīt kādu jaunu atzinumu, kuŗš agrāki bija izpalicis.

Pie vispārējās lopkopības nav daudz ko papildināt. Kā jau minētā brošūrā apzīmēts, tad pie senajiem latviešiem bija iedzemdēšanas mācībā sastopams uzskats par ieskatīšanās, gluži tas pats, kas pie senajām kulturas tautām grieķiem un arī jūdiem. „Ieskatišanās” gadījumi domāti tikai pie govīm, ne tā kā jūdiem (pie aītām). Šie gadījumi pa lielāki daļai vesti sakarā ar ganu patronu Māru (vaj arī, retos gadījumos, ar Laimu), kuŗai pieskaita, ka viņa govju laidarā ielikusi raibus cimdus (daina 29170, no Kuldīgas apr.). Ar raibiem cimdiem ieskatīšanās samērā maz vesta sakarā; sastopamas tikai 2 dainas (abas no Kuldīgas apr.), kuŗās runā par raibiem cimdiem. Vairāki tādu dainu, kuŗās aprādīts par raibu koku, kuŗu Māra (vaj Laima) iesviedusi (iemetusi) govju laidarā ar tādu pat nolūku. To aprāda dainas 29170. varianti, kuŗi iesūtīti no Jelgavas, Kuldīgas, Tukuma un Bauskas apr., tāpat arī daina 32436 no Jelgavas apr. Jaaizrāda pie tam, ka šinī ziņā sakrīt seno latviešu uzskati par ieskatīšanos ar seno jūdu ieskatiem, jo arī no viņiem ir ziņas, ka raibi koki (pirmtēva Jekaba rīcība) noderejuši par ieskatīšanās priekšmetu, — tikai ne pie govīm (kuŗu laikam jūdiem nebija), bet gan pie aītām.

Visos minētos gadījumos ieskatīšanās vesta sakarā ar Māršas (vaj Laimas) starpniecību. Bet sastopamas arī dainas, kuŗās nav šāda aprādījuma, t. i. Jāņu dziesmās. Še minešu pārs dainu.

D. 32692 no Cēsu apr.:

Es nopinu raibu kroni
Pašā Jāņu vakarā;
To es došu Jāņa mātei,
Lai aug raibi teleniņi.

D. 32695 no Cēsu apr.:

Es uzliku Jāņa mātei,
Baltu puķu vainadziņu,
Lai Dievs dod Jāņa mātei
Baltgalvišus teleniņus.

D. 32693 no Cēsu un Rīgas apr.:

Es savai Jāņa mātei
Došu ziedu vainadziņu,
Lai tai aug labas govīs
Ziedaiņām kājiņām.

No pēdejām 3 dainām redzam, ka ieskatīšanās vesta sakarā arī ar puķēm.

Citus jautājumus vispārējā lopkopībā (kā piem. individuālo īpatnejo) ēdinašanu u. c.) šinī vietā tuvāk neaplūkošu, bet to darišu pie atsevišķo lopu šķiru (īpatnejas lopkopības) apskata. Pie tam pieturešos pie tās pašas kārtības, kā tas darīts minētā brošūrā. Vispirms par sīkajiem mājlopiem: kazām, cūkām, aitām un pēc tam par govslapiem un beidzot par zirgiem.

I. Kazas.

Kazas bijušas vairakās vietās Latvijā diezgan daudz sastopamas, tā ka var runāt par kazu ganampulkiem. To var darīt tamdēļ, ka vairakās dainās runā par kazu ganiem.

Tādas dainas: 29110. un 29113. no Talsu apriņķa, 29112. no Valkas, 29114. no Rīgas un Jelgavas, 33307. no Valmieras, 29147, 2 no Jaunjelgavas un 29147, 3 no Daugpils un Rēzeknes apr.

Bez šiem apvidiem sastopami arī citi, kur minēti atsevišķi īpatņi, aprakstot viņu īpašības un izturešanos. Visvairāk šādu dainu no Cēsu apr. (24 dainas), tāpat arī no Jaunjelgavas apr. (9 d.). Tapēc pielaižama tāda doma, ka arī Cēsu apvidū būs bijušas sastopamas kazas labi daudz.

Atsevišķas dainas par kazām, no tiem apvidiem, kur runā par kazu ganiem — ir no Rīgas — (16 d.), Valkas — (4 d.), Valmieras — (4 d.), Talsu — (3 d.), Jelgavas — (3 d.) un Daugpils apr. (2 d.). Bez tam vēl tādas iesūtītas no Kuldīgas — (5 d.), Aizputes — (2 d.), Tukuma — (4 d.), Krustpils — (3 d.) un Ludzas apr. (1 d.).

Tā tad kaza bijusi senajā Latvijā diezgan stipri izplatīts mājas lops. Kā atsevišķi apvidi, no kuriem nav iesūtītas dainas par kazu, minami: Grobiņas, Ventpils, Bauskas un Ilukstes apr. Šinīs apvidos, laikam, nav bijis kazu.

Ka kaza būtu vispāri uzskatīta par vērtīgu mājas lopu, to nevar sacīt. Dainā 33465. (budeļu dziesma) no Tukuma, Daugpils un Cēsu apr. sacīts:

Saimeniece man prasīja, Cik kazai kazleniņu,
Vilki, velni viņus zina, Es gar kazām nepinos.

Par kazas ražību ir pretrunīgi aprādījumi. Daina 31379, no Jaunjelgavas, norāda uz nelielu daudzumu piena un mazvērtīgu sviestu:

Baltas kazas pienu slaucu Melnajā ķipītē,
Uz akmeņa sviestu taisu, Kungam rati jasmērē.

Uzsvērtā kazu ražība — piena devība dainās 29114, 29109, 29111, 29108 un 9667 no Rīgas, Jelgavas, Valkas un Aizputes apr. Daina 29108 no Rīgas apr.:

Man bij viena balta kaza, Man bij sviesta Dievs in gan:
Sviestu metu kaudzītē, Ar sieriem atstuteju.

D. 29111 no Rīgas apr.:

Sudāram balta kaza Sekumiem cilajama.
Balta piena upe tek, Sviestu meta kaudzītē.

Iecienīts bijis kazu siers. D. 32806, I. no Rīgas apr. (4 varianti):

Dod, māmiņa, kazu sieru Jele vienu gabaliņu.

D. 32806, 4 no Cēsu apr.:

Sien, māmiņ, kazu sieru, Lai es dodu puiseniem.
Tas pats sakāms arī par kazu gaļu.

D. 33307 no Valmieras apr.:

Visu gadu kazas ganu, Kazu gaļas nedabuj',
Ziemas svētku vakarā Ta' dabuju kazas gaļ'.

Kazu ā d a s bija iecienītas kažoku pagatavošanai, kas redzams no d. 14740 no Valmieras apr.

II. Cūkas.

No sīkajiem mājās lopiem bijušas, cik vērojams, cūkas visvairāk sastopamas. Ja mēs vērtēsim cūku daudzumu pēc tām dainām, kur runā par cūku ganiem, un salīdzinām tās ar dainām par kazu ganiem, tad jādod pirmējiem priekšroka. Par kazām nav nekur minēts skaits, bet par cūkām gan Tapēc jāvēro, ka cūku skaits pārspējis kazu skaitu. Pie tam jāpiebilst, ka par aitu ganiem tikpat kā nemaz nav dainās aizrādījumu, kas, acimredzot, vedams sakarā ar to, ka aitas pa lielākai daļai nemaz nav atsevišķi ganītas, bet gan kopā ar govslapiem. Kazas, cik vērojams, nav ganītas kopā ar govslapiem, tāpat arī cūkas.

Par cūku ganiem stipri daudz dainu. D. 29142, īstenībā te sakopotas pavisam 50 dainas ar līdzīgu saturu — :

Veca māte bubināja Siveniņus ganīdama.

Ak, tu vecā raganiņa, Vaj tie tavi pātariņi?

Šīs iesūtītas no Rīgas — (6 d.), Cēsu — (9 d.), Valkas — (6 d.), Kuldīgas — (2 d.), Jelgavas — (6 d.), Bauskas — (3 d.), Jaunjelgavas — (6 d.), Valmieras — (2 d.), Ventpils — (1 d.) un Talsu apr. (3 d.).

Variantā no Valkas apr., ar līdzīgu saturu, sacīts:

Veca bāba bubināja, Raižu cūku ganīdama.

Ar līdzīgu saturu arī daina 29144 no Aizputes apr.:

Veca māte pimpereja, Suveniņus ganīdama.

Dažās no šīm dainām „vecās mātes” vietā sacīts „vecais tēvs”; tādas ir Cēsu, Valmieras, Jaunjelgavas apr. Tas pats arī sacīts d. 29145 no Rēzeknes apr.

Šinīs dainās runā vispāri par cūku (siveniņu) ganīšanu, neminot viņu skaitu. Bet ir arī tādas dainas, kurās apzīmēts cūku skaits.

D. 29124 no Rīgas apr.:

Piecas cūkas, seši vepri, Simtiņš mazu siventīņu.

Uz lielu baru, neminot noteiktu skaitu, d. 29122 no Cēsu (4 d.) un Krustpils apr. (2 d.) norādīts:

Gudra, gudra man galviņa, Sadzen cūkas kūtiņā. —

Jau bij gudra, vēl būt' gudra, Kaut mācej'se izskaitīt.

Bez tam ir dainas, kurās nav runats par cūku ganišanu, bet minets tikai viņu skaits, kāds saimniecībā atrodams.

D. 29136 no Rīgas apr.:

Piecas cūkas, seši vepri,

Trejdeviņi siveniņi.

D. 29118 no Rīgas apr.:

Man ir pieci lieli vepri, Desmit mazu siveniņu.

Pārspileti skaitļi arī ir minēti: D. 32818 no Cēsu apr.:

Dievs dod mūsu Jāņu mātei Labu vien piedzīvot —

Piecas cūkas, sešus kuiļus, Septiņsimti siveniņu.

Tāpat d. 29148 no Cēsu apr.:

Visi ļaudis brīnījās, Ka man daudz cūku bija:

Viens pats kuilis, piecas cūkas, Septiņsimti siveniņu.

Atmetot nost šos pārspīļejumus, atliek neapšaubama aina, ka cūku skaits atsevišķās saimniecībās bijis katrā ziņā ievērojams.

Par cūkas iecienīšanu, kā arī, savā ziņā, par viņu plašo izplatīšanos, liecina tas, ka cūkai tautas mutē bijis ļoti daudz nosaukumu: cūciņ mana rakulīte, rakuliņa, rakušiņa, rakšāviņa, rokulīte, rakainīte, rukainīte, rēkulīte, rūkstulīte, ruķelīte, racejiņa, rakariņa, rušulīte, rocenīte, rūcenīte un ķirliete. Nevienam citam mājlopam nav tik daudz nosaukumu.

Spalvas krāsa cūkām bijusi dažāda.

1. Melnas cūkas bijušas Valkas — (d. 29140); Rīgas — (d. 32583, 1); Cēsu — (d. 32583, 1); Tukuma — (d. 33359, 1, 33611); Jelgavas — (d. 33611); Grobiņas — (d. 31273); Talsu apr. (d. 29131).

2. Baltas — Valkas — (d. 29140); Ilukstes — (d. 32583, 1); Talsu — (d. 33362); Rīgas apr. (d. 30011, 3).

3. Sirmas — Rīgas — (d. 32583, 1; 31420, 3; 20052 — II. papild.); Cēsu — (d. 12666 — II. papild.; 32583, 1); Valkas — (d. 32583, 1); Valmieras — (d. 29132, 3) un Jaunjelgavas apr. (d. 13113, — II. pap.).

4. Zilas — Aizputes (d. 31273) un Jaunjelgavas apr. (d. 29132).

5. Sarkanās — Cēsu (d. 32583, 1) un Ilukstes apr. (d. 32583).

6. Raibas — Valkas (d. 29142; 29132) un Bauskas apr. (d. 20561, 2. II. pap.).

7. Strīpaiņas — Ventpils apr. (d. 33455).

No šī apskata redzams, ka visplašaki bijušās izplatītas melnās, pēc tam nāk sirmās un baltās spalvas. Citas spalvas mazāk izplatītas. Nav nekādu aprādījumu par to, ka spalvas krāsai būtu piegriesta kāda ievēriba (ne tā, kā pie aitām un govīm).

Pazīstamā daina: „Apsēgloju melno kuili” uzrakstīta Jelgavas un Tukuma apr., tas pats arī Grobiņas apr. Bet tā pati daina no Aizputes apr. min „zilo kuili” un no Rīgas apr. „sirmo kuili”. Pie šīs dainas piedomājot, parasti uzskata to kā zobošanos, niekošanos. Bet varbūt, ka tas burtiski nemams. To savā ziņā apstiprina d. 34312 no Grobiņas apr.:

Slaucīju istabu, Dabuju eiduku
Uzkāpu kuilim, Noskrēju Rīgā.

Tas savukārt aizrāda uz lielu, spēcīgu cūku augumu.

Ka pie cūkām piekopta zināma vaislas lopu izlase, tas vērojams pēc d. 29129, no Cēsu apr. (2 d.):

Kur kuiliti, tu teceji, Zelta pušķi pakaklē?
— Tek uz ciema cūciņām Siveniņi jakrustī.

Tāpat arī d. 29131, no Grobiņas un Talsu apr.:

Kur tecesi, mella cūka, Ar to zīda priekšautiņu?
Tek' ciemā lūkoties Pie sudraba kuileniem.

No pēdējās dainas redzams, ka uz spalvas krāsu vēriba nav griesta.

Cūku ēdinašanai piegriesta liela vēriba.

Cūkas ganija: uz papuves, uz rugajiem (d. 29121 no Kuldīgas apr.), sila mauriņā (d. 29147 no Cēsu apr.); sila ābolā (d. 29147 no Rīgas apr.); zaļajā ābolā (d. 29147); ābolā (d. 29145 no Rēzeknes apr.).

Galīgai nobarošanai deva miežus, rudzus (d. 29216

no Krustpils, Jelgavas, Grobiņas, Kuldigas, Talsu un Ventpils apr.).

Speķa barošanai lietotas pupas (d. 2206 no Jelgavas, Bauskas, Valkas, Veravas, Rīgas apr.) un arī ozola zīles (d. 2206 no Valkas, Veravas, Cēsu, Krustpils, Daugpils un Grobiņas apr.).

III. Aitas.

Aitas nav bijušas plašos apmēros tureti mājas lopī. Ne-
kur neesmu sastapis dainās aprādījumu, kur būtu runa par lielu
skaitu aitu, kā tas, piem., par govslapiem. Tas redzams, piem.,
no d. 29378 no Cēsu un Talsu apr.:

Ko tie ciema gani gana Piecas, sešas avitiņas?

Es vēl viena paganītu Divi simti raibu govu.

To pašu apstiprina Jāņu bērnu novēlejumī Jāņu mātei vaj
Jāņu tēvam, — kuŗos runā par „simtiem govu“, „simtiem vēr-
šu“, pat „simtiem bērū kumeliņu“, — bet par „simtiem aviti-
ņu“ nav aprādījumu.

Bet par aitām vispāri tomēr dainas iesūtītas no visiem Lat-
vijas novadiem, izņemot Tukuma un Bauskas aprinķus.

Aitas bijušas: baltas, baltas ar pelēkām kā-
jām, melnas, pelēkas un rudās-puspelekas.
Visplašāki bijušas izplatītas baltās aitas, kuŗas minētas no vi-
siem Latvijas apvidiem.

Baltās aitas vien minētas dainās no Kuldigas apr.
(29080, 29081, 29085.); Ventpils — (d. 29081, 29083);
Talsu — (d. 29081); Grobiņas — (29083, 33463); Aiz-
putes — (d. 29085); Cēsu — (d. 29057, 29093); Rīgas
— (d. 29057, 29093); Jaunjelgavas — (d. 29057, 16419,
29060), Daugpils — (d. 29057, 29060); Krustpils —
(d. 29060, 29188); Ludzas — (d. 29060), Valmieras —
(d. 29093), Valkas — (d. 29093); Jelgavas apr. (d.
29093).

Baltas ar pelekām kājām dainās 29064 no
Ventpils, Rīgas, Aizputes, Kuldigas un Jel-
gavas apr.

Baltas un pelekas d. 29067 no Krustpils un
Cēsu apr., d. 29078,1 no Rīgas un Valmieras apr.

Mellas un baltas d. 29078 no Aizputes un Grobiņas apr.

Mellas, baltas un pelekas d. 29079 no Kuldigas apr.

Pelekas, d. 29091 un 29092 no Aizputes un Rīgas apr.

Rudas, puspelekas d. 29080 no Kuldigas apr.

Stipri izplatītas bijušas aitas ar lielām, gaļām astēm, kuņas ir bijušas ar baltu vilnu. Tas redzams no dainu sakopojuma 29057 no Cēsu apr.:

Ai, meitiņas, ai, māsiņas, Glabājiet aveniņu!

Aveniņa ļipiņā, Piecas baltas vilnainītes.

No Rīgas apr. (d. 29057,1) 2 dainas:

Lai aitiņa, ko aitiņa, Labak man aveniņš:

Aveniņa ļipiņā Piecas baltas vilnainītes,

Un pašā avinā Sešas sagšas darināju.

No Jaunjelgavas un Daugpils apr. (d. 29057,3) 2 dainas:

Pārdod māte ko pārdod, Aveniņa nepārdod

Aveniņa ļipiņā, Piecas baltas vilnainītes.

No Jaunjelgavas apr. (d. 16419):

Dod māmiņa, ko dodama, Dod balto aveniņu

Aveniņa ļipiņā, Piecas baltas villainītes.

Redzam, ka šī daina, ar to pašu saturu, sastopama Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas un Daugpils apr.

Ka tādas aitas bijušas, to apstiprina ar citādu tekstu dainas no Cēsu apr. (d. 29088):

Kupla mana aitiņa, Pods mugurā

Pods mugurā, Puspods astē.

No Rīgas apr. d. 29088,1:

Podiņš mugurā, Puspodīņš ļipā! —

Kad ieraugi gūbainīti, Paliec par silā čakarnīti.

To pašu apstiprina arī d. 1317 no Ventpils apr.:

Kūmām iedama, trejadi ģērbos,

Lai manai pādītei trejadas avis:

Sprogaines, villaines, gaļastenes.

Šīs dainas variantā no Talsu un arī Rīgas un Kuldigas apr. sacīts: strupause, gaļause, sprogainīte; vienā no šīm dainām (Talsu apr.) sacīts: „sprogainītes” vietā „raibgālite”.

D. 1318 (pavisam 32 dainas) no Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Jelgavas, Bauskas, Talsu, Ventpils, Kuldīgas, Aizputes apr. aprādīts par „sprogainām“ aitām, ar „sīkām sprogām“ no Talsu un Aizputes aprinķiem.

IV. Govslopi.

Dainu krājumā atrodam daudz dainu, kuņās runā par govslapiem; šīs dainas izkaisītas pa visiem sējumiem.

No govslapiem sastopam aprādījumus par diviem tipiem: darba un piena lapiem. Senajā Latvijā abi šie govslapu tipi sastopami, — darba lopu mazāk, bet piena lopu vairāk, plašāki izplatīti.

Ka senajā Latvijā vispār bijusi liela govslapu bagātība, to liecina arī vēstures ziņas, pēc kuņām Latvijas kaimiņi — ienaidnieki, iebrūkot mūsu zemē, kā kuņā laupījumu aizdzinuši sev līdzī lielus pulkus lopu. To pašu liecina arī dainas, kuņās diezgan bieži sacīts par simtiem govju.

Par citiem mājlopiem dainas skaitu neapzīmē simtos, izņemot sivenus (bet ne lielās cūkas). Nedaudz vietās gan sastopam aizrādījumus „simtiem bērū kumeliņu“. Bet tas sastopams tikai novēlejumos Jāņu vakarā, kur Jāņa bērni novēl savam saimniekam — Jāņa tēvam — visu labu, šinīs novēlejumos tad arī neskopojas. Pie tam iesāk šinīs vēlejumos ar to, kas piemērots apstākļiem: „simtiem govū, simtiem vēršū“, un tad nāk kā piemērinājums: „simtiem bērū kumeliņu“. Šis pēdejšais piemērinājums uzlūkojams kā vārdu rotaļa.

Tādas dainas, kuņās runā par simtiem govju, iesūtītas no Talsu, Aizputes, Ventpils, Grobiņas un bez tam no Cēsu un Valkas aprinķiem.

Papildinot manas brošūras 34. lap. pusē iespiestās dainas, kuņās minēti simtiem govju, vēl minēšu d. 29378 no Cēsu un Talsu apr.:

Ko tie ciema gani gana Piecas, sešas avitiņas?

Es vēl viena paganītu Divi simti raibu govū.

Jāņu novēlejami, kuņos minēti „simtiem govū“ iesūtīti no Talsu (d. 32840); Rīgas un Cēsu apr. (d. 32829); Rīgas un Jaunjelgavas apr. (d. 32839).

Varetu še vēl pievienot 2 mitiska satura dainas: no Cēsu apr. (d. 33957):

Saule veda vedekliņu No Vāczemes šai zemē.

Simtiem dzina govīs, vēršus, Simtiem bērus kumeliņus.

No Valkas apr. (d. 4887, II. papildinājums):

Griežat ceļu, griežat ceļu, Bārenītes Laime brauc:

Simtiņš govu, simtiņš vēršu, Simtiņš bēru kumeliņu.

Tāpat par lielu daudzumu govslōpu liecina d. 28733 no Rīgas, Cēsu, Bauskas un Daugpils apr.:

Līgavai simts telišu, Man deviņi kumeliņi.

Še gan, acimredzot, nav domāti pieauguši govslōpi, bet gan jaunlōpi, bet tas mums šinī jautājumā vienalga.

Tāpat par lielu skaitu govslōpu liecina d. 28889 no Cēsu aprinķa:

Saņem mani māmuliņa, Es sadzinu ganijusi,

Divi pulki lōpu dzinu, Trešu sirmu kumeliņu.

Vaj atkal d. 28914 no Grobiņas apr.:

Rindajati raibas govīs, Pa celiņu laidarā!

Māte gaida laidarāi Deviņami slauktuvēm.

Saņemot visu kopā, varam vēl pievienot pie jau minētiem aprinķiem: Rīgas, Jaunjelgavas, Daugpils un Bauskas aprinķus, kuŗos govslōpi audzēti sevišķi plašos apmēros. Tādu ziņu tā tad trūkst no Valmieras, Kuldīgas, Tukuma, Jelgavas, Ilukstes un Latgales: Rēzeknes un Ludzas aprinķiem. Pie tam jāpiezīmē, ka vispāri maz tautas dziesmu iesūtīts no Ilukstes, Rēzeknes, Ludzas un arī Tukuma apr., kuŗu apstākļu pareizu attēlojumu no iesūtītām dainām sagaidīt nevaram.

To pašu var sacīt arī par Valmieras apr., jo no turienes iesūtīto dainu arī nav daudz.

Tā tad pieņemams, ka daudz govslōpu bijuši sastopami gandrīz visos Latvijas novados.

Viss tas, ko dzirdejām par govslōpiem attiecinams uz tiem vispāri, nedomājot pie viena vaj otra viņu tipa, kuŗus sākumā mineju.

Tagad pāriesim uz atsevišķo tipu apskatu.

Darba lōpi.

Ka vērsi lietoti darbam, par to liecina vairakas dainas. D. 6898 no Aizputes un Grobiņas apr.:

Tikušam dēliņam Vērsis vilka vezumiņu,

kurai, savā ziņā radniecīga d. 7335 no Cēsu apr.:

Man bij daudz kamolišu Piecu vēršu vezumiņš.

Pēdejai pēc satura tuva d. 722 (II. papild.) no Valkas apr.:

Dziedi, dziedi ganu meita Vērsits tavu pūru ved,

Vērsits tavu pūru ved Par kalniņu baurodams.

No šām dainām redzams, ka vērši lietoti vezumu vilkšanai. Varetu piezīmet, ka abām pēdejām dainām variantu nav.

Pēdejai dainai ir d. 721 radniecīga, ar vairakiem variantiem. Tās iesūtītas no Valkas, Valmieras, Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Aizputes, Ventpils un Kuldīgas apr.

Ar zinamu tiesību varam uzlūkot kā aprādījumu par govslōpu lietošanu darbam arī d. 13017,4 (II. papild.) no Rīgas apr.:

Apsēgloju raibu govi, Jāju puīšus lūkoties.

Ka vērši lietoti tieši lauku darbam, par to daži aprādījumi.

D. 29658 no Kuldīgas apr.:

Bulli, bulli, vērsi, vērsi, Kam tu art nemāceji?

Bij manam kumeļam Arklu vilkt, vezumiņu.

No šās dainas vērojams, ka citās kaimiņu saimniecībās, bijuši vērši, kuļi „māceja art“.

Bet ir arī dainas ar tiešiem aprādījumiem par vēršu lietošanu darbam.

D. 28962 no Cēsu apr.:

Vērsi, vērsi, bulli, bulli, Kam tu mani kaitināji?

Jūgš' es tevīm kļava loku, Dzišu gaŗu birzumiņu.

D. 28212,3 no Cēsu apr.:

Ar vērsiti artu gāju Celmajā līdumā;

Vērsits vilka izplēties, Es tureju atspēries.

D. 1177 no Valkas apr.:

Laime, laime tam dēlam, Kas piedzima saulītē,

Bauro vērši tam aŗot, Zviedz kumeļi ecejot.

Ka vērši lietoti arī ecešanai, to aprāda sekošas dainas:

D. 27981 no Talsu apr.:

Es izlauzu vērsim kāju, Sila zemi ecedams;

Augat mani mieži, rudzi, Maksajiet vērsim kāju.

D. 27981,1 no Cēsu apr.:

Man nolūza vērsim kāja, Kankarkalnus ecejot,

Audzē, dievis, rudzus, miežus, Maksā manu vēŗša kāju.

D. 626 no Cēsu apr., ar līdzīgu tekstu arī no Krustpils:

Ko tu saki, vecais brāl', Es grib ņemt igauņieti:
Igauņiete skaisti dzied, ar vēršiem ecedama.

No šiem aprādījumiem redzam, ka vērši lietoti darbam. Aizputes, Grobiņas, Kuldīgas, Talsu, Krustpils, Cēsu, Valkas, Valmieras, Jaunjelgavas, Ventpils un Rīgas apr.

Bez tam sastopam vairāk dainu, kuņās runā par daudz vēršiem, kas nevarēja būt govju apvaisļošanai vajadzīgi, — šos varēja turet tikai citam nolūkam: darbam; — tā tad šīs dainas vedamas sakarā ar darba lopiem. Tāda ir d. 28940 no Aizputes apr., kuņa iespiesta brošūrā. Tāļak d. 28942 no Rīgas, Cēsu, Valmieras, Valkas apr.:

Kūti man govīs, vērši, Kūti baltas villainītes.

D. 28899,1 (II. papild.) no Talsu apr.:

Sētē govīs, sētē bullī, Sētē pate ganītāja!
Lielas govīs, lieli bullī, Liela plata ganītāja.

To pašu redzam arī no vairākām dainām, kuņās aprādīta mantas dališana. D. 16463 no Rīgas apr., jau iespiesta brošūrā.

Ar radniecīgu tekstu ir d. 16412 no Krustpils, Cēsu, Rīgas un Jaunjelgavas apr.:

Nāc, Laimīņ, dalībās, Māt ar meitu dalījās:

Dala govīs, dala vēršus, Dala baltas vilnainītes.

Šī pati daina bez tam iesūtīta arī no citiem apvidiem, kur dalāmās mantas starpā nav minēti vērši. Acimredzot tur nav bijis vēršu ko dalīt.

Vēl varetu minēt d. 32178,2 no Kuldīgas par.:

Dodat ziņu manam brālim, No manīm eo!

Lai pārdeva pāru vēršu, Lai no kaņa man vado.

Ievērojot pēdejās dainas, darba lopu apvidus būtu paplašināms ar Valmieras, Rīgas un Jaunjelgavas apr.

Šīm dainām varam ar zināmu tiesību pievienot Jāņu dziesmās izteiktos vēlējumus.

D. 32827 no Cēsu apr.:

Dievs dod mūsu saimniekam Pilnu kūti govu, vēršu.

D. 32834 no Rīgas apr.:

Es uzgāju pillu vietu Ar vēršiem, ar govīm.

D. 32829 no Rīgas un Cēsu apr.:

Simtiem govu, simtiem vēršu.

Tas pats arī d. 32839 no Rīgas un Jaunjelgavas apr.:

Tāpat d. 2718 (II. papild.) no Aizputes apr.:

Maza, maza bambalīte, Zili svārki mugurāi;

Man bij govīs, man bij vērši, Man nebija zili svārki.

To pašu domu apstiprina d. 33957 no Cēsu apr. un 4887 no Valkas apr., kurās agrāk jau citetas.

Bez nupat minētiem aprādījumiem par darba lopiem, sastopamas dainas ar citadaku saturu, kurš tomēr norāda uz darba lopiem.

D. 32416 no Cēsu apr. ar daudz variantiem:

Ak tu govu Māršaliņa, Lielas govīs audzejusi:

Kūtī ragi neiestilpa Dārzā rūmes nedabuja.

Šai līdzīgas, ar mazām vārdu maiņām, ir 5 dainas no Rīgas apr. un citas 6 dainas no Cēsu un Jaunjelgavas apr. Tāpat 18 dainas, varianti, ar to pašu raksturojumu par lielo augumu un platajiem ragiem, ir vēl iesūtītas no Cēsu, Valkas, Rīgas un Aizputes apr. Vienā no šiem variantiem (no Cēsu un Valkas apr.) sacīts: Man Māriņa (vaj māmiņa) govī deva, Lielu lielu, platu, platu.

Starp šiem variantiem viens no Bauskas un pa diviem no Kuldīgas un Talsu apr. — Pēdejo govīs aprakstu sastopam arī d. 16453,1 no Ludzas apr.

Nupat minētās dainās, bez šaubām, runā par tiem pašiem darba lopiem. No tām dabujam arī zināt, kāds bijis senās Latvijas darba lopu eksterjers. Govīs apzīmētas liela auguma (liela, liela, plata, plata); uzsvērts arī viens šo govju lielie ragi („stallī ragi neiegāja“ d. 32416,5). Pa lielai daļai ar šo raksturojumu dainas apmierinājas. Bet ir arī vairākās dainās minēti šo govju spalvas krāsa. Vairāk minēta raiba spalva (no Cēsu, Kuldīgas, Talsu, Aizputes un Rīgas apr.). D. 29179,1 (no Ventpils apr.) minēti melnu spalvu, ar baltu muguru („Melna govīs, plati ragi, Ar baltaju muguriņu“, par kuru piezīmēts, ka: „Ne tā ziemu stallī tilpa, Ne vasaru laidarā“). D. 16453,2 no Valkas apr., sacīts:

Man māmiņa teli deva,

Plati ragi, liels vēders;

Kūtī rūmes tai nebija,

Laidērī nestāveja.

Ka šīs govīs nav bijušas labas piena devejas, tas vērojams no d. 32416,7 no Rīgas apr.:

Mīļā Māra man iedeva Raibu govi platiem ragiem,
Kūtī ragi neiegāja, Ķipī pienu nesaslaucu.

Šai radniecīga ir d. 28909 no Cēsu apr.; kā pretstats šīm dainām ir daina 28903:

Gosniņ, mana raibaliņa, Kam tu māvi vakarā?
Meitas mani izdzinušas Pusdienā neslaukušas,
Pilni pupi pierietuši, Pilna tava slaucenīte.

Te runā par pienīgu govi, pie kam mineta „slaucenīte”, bet ne ķipis, kā sīkaks trauks (salīdz. arī d. 28914, kur runāts par „slauktuvēm”).

Dainas, kuŗās aprādīta lielā tipa govs, savā lielākā vairumā iesūtītas no tiem pašiem aprinķiem, kur bij darba lopi (vaj arī daudz vēŗšu) atzīmeti; tikai Ventpils, Bauskas un Ludzas apr. agrak nebija minēti.

Tā tad saņēmot kopā visus aprādījumus par darba lopiem, redzam, ka tie bijuši sastopami gandrīz visos Latvijas novados, izņemot tikai Tukuma, Jelgavas, Ilukstes, Daugpils un Rēzeknes apr. Pie tam jāaizrāda, ka no Tukuma, Ilukstes, kā arī Rēzeknes vispāri ienākuši maz aprādījumu par govslopiem.

Bet nav tā jāsaprot, ka visos tanīs novados, kuŗos bija darba lopi sastopami, būtu viņi tie vienīgie. Blakus darba lopiem tanīs pašos novados bija arī piena lopi. Šos tad nu arī aplūkosim tuvāk.

Vispārīgi par piena lopiem daudzina sekošas dainas.

D. 32840 no Talsu apr.:

Ko mēs laba vēlesim, Tai labai Jāņa mātei?

Simtiem goves raibaliņas Labu biezu krējumīņu.

D. 29108,1 no Cēsu apr.:

Tprrsi, mana raibaliņa, Kam tik daudz piena devi?

No sieriem juntu taisu, Sviestu metu kaudzītē.

Vaj atkal d. 32419 no Rīgas apr., ar 8 variantiem:

Augstu metu Jāņu zāles, Lai telītes lielas auga;

Lai telītes lielas auga, Lai tās pulka piena deva.

D. 29181 no Cēsu apr.:

Mīļā Māra, piena māte, Dod man tavu labumiņu,

Lai pieniņš govīm tek, kā no Māras avotiņa.

Redzam, ka šinīs dainās runāts par piena daudzumu un treknumu.

Dainās bieži uzsvērts piena daudzums.

D. 16421.:

Dod, māmiņa, to gotiņu, Kas vairak piena dod (deva)
Es dzirdeju dēla māti Stopiem pienu mērijot.

Šī daina uzrakstīta Krustpilī. Ar līdzīgu tekstu ir dainas no Rigas — (12 d.), Valmieras — (3 d.), Cēsu — (19 d.), Valkas — (10 d.), Bauskas — (1 d.), Jaunjelgavas — (6 d.), Daugpils — (2 d.), Rēzeknes — (1 d.), Ludzas apr. (1 d.) un Vitebskas gub. 1 d.

Dainās 16422 un 16423 izteikta līdzīga doma no Kuldīgas — (4 d.), Grobiņas — (2 d.), Aizputes — (3 d.) un Jelgavas apr. (1 d.).

To pašu apstiprina d. 28897 no Jaunjelgavas, Ilukstes un Cēsu aprinķiem:

Atnāk mana raibalīte Par āriņu maurodama,
Pilns tesminis balta piena, Pilni ragi dāboliņa.

Sastopami arī aizrādījumi, kuŗi liecina par piena vērtīgo saturu.

D. 28908 no Valmieras apr.:

Man bij viena balta gove, Ta man deva pulka piena:
Ikdienīņas sieru sēju, Ikdienīņas sviestu kūlu.

Lai gan tas nav burtiski nemams, bet tas ir katrā ziņā noteikts aprādījums par labu piena saturu. Ja būtu liess, ūdeņains piens, — kā tas piem. bieži vien dažām ieslavetām ārzemju piena govīm —, tad to nevaretu sacīt.

Ka ar tādu piena saturu bija iespējama piena lopu ienesība, tas labi saprotams, jo toreiz nebija iespējams pienu svaigā, nepārstrādātā veidā, — kā tagad to dara, uz pilsētām sūtīt, arī lieso —, pārdot un pārvērst naudā. Ka patiešām senajiem latviešiem piena govīs bijušas ienesīgas, to apliecina d. 28932 no Jaunjelgavas apr.:

Es atvēru govu stalli, Tur ir zelts, sudrabiņš,
Es atvēru aitu stalli, Te ir baltas vilnainītes.

Lielais vairums dainu no dažādiem apvidiem, izsakot to pašu pamatdomu, var noderēt par drošu pierādījumu, ka senie latvieši uzsvēruši un pareizi uztvēruši labu piena govju nozīmi. Jāsaka, ka no visas Latvijas, izņemot tikai Ventpils un Tukuma apr., ir iesūtītas dainas, kuŗās uzsvērts govju lielais piena izslaukums.

Lopu ēdinašana.

Dainās atradām aprādījumus, ka senie latvieši pazinūši sevišķi noderīgus augus piena lopu ēdinašanai.

D. 32686 no Valmieras apr.:

Nāc, skaties, Jāņa māte, Man trejadas Jāņu zāles:

Viena piena, otra kreima, Trešā tīru sūkalīpu.

Šai radniecīga d. 32690 no Jaunjelgavas apr.:

Visi nāca, visi nesa, Tādu zāļu neatnesa;

Es atnācu, es atnesu, Piena zāles, s v i e s t a zāles.

Šīs dainas liecina par to, ka senie latvieši piegriezuši piena lopu ēdinašanai sevišķu vērību. To apstiprina arī d. 28947 (no Cēsu apr.), kurā aprādīts, ka bullis spēcīgāki ēdināts (ar sienu), nekā govīs; d. 16462 (no Valkas apr.), kurā sacīts, ka govīs dabū arī spēka barību — miltu dzērienu.

No šīm dainām redzam aizrādījumus par to, ka senči rēķinājušies ar lopu ražības spējām (īpatneja, individuāla ēdinašana). Uz to aizrāda arī tas apstāklis, ka govīs kūtī sietas („saitiņā”), cik vērojams, katra savā noteiktā vietā. Uz tādu domu mudina d. 16430 no Rīgas apr.:

Es aiziešu tautiņās Ar divām telitēm,

Ievēdišu laidarā, Tās piesiešu dibinā.

Vaj atkal d. 16425 no Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Plukstes apriņķiem:

Dot man deva māmuliņa, Bet nedeva, kā vajdzeja:

Man' audzetu raibu govi Patur stallā dibinā.

Par piena lopu ziemas ēdinašanu sastopam gan maz aprādījumu. Bet toties vairākus aprādījumus atronom par viņu ēdinašanu vasarā — ganībās.

Mūsu ievēribu pelna tas apstāklis, ka labi panākumi no govju ganišanas stādīti atkarībā no augu ziedēšanas.

D. 28993 no Aizputes apr. saka:

Ēdiet, govīs, purva zāli, Līdz pavilnis noziedēs,

Kad pavilnis noziedēs, Tad laidīšu ābolā.

Tas pats uzskats sastopams arī d. 29044 no Rīgas, Cēsu, Valkas un Jaunjelgavas apr.:

Ruden ganu virsienā, Pavasar ābolā:

Ruden zied virsieniņš, Pavasar āboliņš.

Tā tad gluži tāds uzskats, kā mūsu tagadnes, modernajā, lopu ēdinašanā.

Govis ganitas dažādās ganībās (vietās): izdegās (d. 29239 no Kuldigas apr.); ličos (d. 29313 no Valkas apr.); niedrajā, niedrienā (d. 28921 no Kuldigas, Jaunjelgavas apr.); celmotā līdumā (d. 28922 no Grobiņas apr.); purvajā, rāvājā (d. 28965 no Jelgavas apr.). „Ālavites ganos dzinu Purvajā, rāvājā“. Ievēribu pelna aprādījums, ka „ālavites“, bet ne slaucamas govīs šie ganitas.

Kā sliktas ganības atzīmetas silā (d. 29019 no Rīgas apr.):

Ganiet, gani, kur ganiet, Silā vien neganiet:

Silā aug dzelzu zāle, Tēraudīņa ziedīņiem.

Ganot vietas mainītas. D. 29014 no Ventpils aprinča:

Es ganiju brāļa govīs Trejadā zālītē:

Ābolejā, niedalejā, Padegās dusināju.

Talsu apr.:

No niedola ābolā, Trešā sila nodegā.

Parastās atmatas arī nav uzlūkotas par derīgām ganībām. To aprāda d. 28883 no Jelgavas, Bauskas un Rīgas aprinčiem:

Maujiet, govīs, izdzenot, Nemauiet pārdzenot,

Lai nesaka sveša māte, Atmatā guldinatas.

Kādā variantā (no Jelgavas apr.) sacīts: „Atmatā ganījusi“.

Ar līdzīgu tekstu iesūtītas dainas arī no Talsu un Tukuma aprinčiem. Ar radniecīgu saturu ir arī d. 28988,2 — no Tukuma, Kuldigas, Ventpils un Talsu apr. Tā tad uzskats par atmatu mazu noderību piena lopu ganīšanai bijis plaši izplatīts. Tas pats arī sacīts par purvamalu (d. 28886).

Kā labas ganības uzlūkotas — ābolā. To tieši aprāda d. 28970,1 no Rīgas un Cēsu apr.:

Jaunajām telītēm Veca kūla mugurā.

Ta, māsiņ, pašas vaina, Kam nelaidi ābulā.

Par to, ka govīs ganitas ābolā, labi daudz dainu. Piem. 28844, 28847, 28848, 28849, 28858, 28869 u. c. Šīs dainas no Krustpils, Daugpils, Ventpils, Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Bauskas, Kuldigas, Talsu un Ilukstes apr.

Tā tad visai plaši izplatīta šī kārtība. Vērojams, ka

āboliņa ganību nav bijis maz. D. 29015 no Rīgas apr.

Man gotiņas paēdušas, Ābolā nogulušas.

Dažās vietās varbūt bijuši pat atsevišķi ābola lauki (vaj gabali) govju ganībām. D. 28869,2 no Rīgas apr.:

Guli, guli, laiska meita, Tavas govīs kūtī guļ;

Citas meitas noganiņ Tavu govju āboliņū.

Pie tam varetu aizrādīt kā uz sevišķu parašu govīm vīt āboliņa saites (valgus). Piem. d. 28880.:

Es savām telitēm Āboliņa valgu viju,

Vienu vedu rociņā, Citas nāca pakaļā.

Šī daina uzrakstīta Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Krustpils un Daugpils apr. Baltābola saites minētas d. 28880,1,2 no Krustpils, Kuldīgas, Aizputes, Grobiņas, Ventpils, Jelgavas un Cēsu apr.

Dažās vietās govīs ganītas arī purvainās vietās. D. 28986 no Valmieras apr.: „Ēd, telite, pura zāli“; ar līdzīgu saturu ir d. 28994 no Rīgas un Cēsu apr. Bet tas notiek pagaidam. D. 28991 no Rīgas apr.:

Ēdat, govīs, pura zāli, Dzerat pura ūdentiņu,

Rītu dzīšu amolā, Pie avota dzirdinašu.

Lopu ārejšais izskats (eksterjers).

Par dažādu organu būvi sastopam dainās visai maz aprādījumu. D. 28923 no Rīgas apr.:

Pieguļnieki, bāleliņi, Redzejat man' teliti?

Līki ragi, šļauņi sāni, Baltums astes galiņā.

Variantos no Rīgas un Cēsu apr. sacīts:

Stāvi ragi, „šļauņi sāni“; citos: „balti sāni“, „lauku pieri“.

Vienā variantā no Cēsu apr. „plati ragi“.

Bet ļoti daudz dainu, kurās aprādīta govslōpu spalvas krāsa. Šinī ziņā visā latvju zemē bijusi liela dažādība. Bez šaubām, pārsvarā bijuši raibie lopi, kā tas redzams no daudzām dainām. Ņemsim piemēram, d. 32570, kurā runā par „trīs sidraba avotiem (ezeriņiem), vaj zeltītiem avotiņiem“. Še sakopoti daudzi varianti no gandrīz visiem Latvijas apgabaliem. Daudzās no šīm sacīts: „vienā dzēra raibas govīs“. Šādas iesūtītas no Cēsu, Valkas, Rīgas, Daugpils,

Vitebskas, Tukuma, Talsu, Kuldīgas, Grobiņas, Aizputes un Ventpils apr. Tā tad šinīs apvidos raibas govīs bijušas sastopamas. Ari citās dainās no šiem apvidiem minētas raibas govīs.

Bet tāpat ir dainas arī no citiem apvidiem par raibām govīm. Tā piem. d. 32631 no Bauskas apr.:

Nāc ārāji, Jāņa māte, Ko es tevīm parādīšu:
Tev sadzina Jāņa bērni Lielu pulku raibu govu.

Vaj atkal d. 32749 no Jelgavas apr.:

Dod, māmiņ, sieru, pienu Paša Jāņu vakarā,
Lai aug govīs raibaliņas, Lai aug baltas aveliņas.

Dainā 16434, kuŗai daudz variantu, „raibaļiņas“ minētas, starp citu, Jaunjelgavas un Rēzeknes apr.

D. 29030 no Valmieras apr. „gostiņ, mana raibaļiņa“.

No šiem aprādījumiem redzams, ka raibie ļopi bijuši izplatīti pa visu latvju zemi.

Kāds raibums ļopiem bijis, t. i. no kādām krāsām raibums sastādījies, tas nav skaidri nosakams. Dainās vispāri, ar maz izņēmumiem, runāts par raibiem ļopiem: „raibulītēm, raibelītēm, raibaļiņām“, tuvāki neapzīmejojot raibuma krāsas.

Kad tagad runājam par raibiem ļopiem, tad, parasti, ar to saprotam sarkani-balto spalvas krāsu. Dainās tomēr nekur nav sastopams aprādījums par sarkani-raibiem ļopiem. Sarkana spalvas krāsa arī nav minēta pie govļopiem. Sākarā ar to jāsaprot, ka prof. Liskuna („Latvijas vietejie ļopi“) izteiktās domas, ka „vietējais iedzimtais ļopu tips ir gaišsarkanie (palsie) ļopi“ — neatron dainās apstiprinājumu, jo par tādas spalvas krāsas ļopiem dainās aprādījumu nav. Tā tad gaišsarkanie ļopi būs cēlušies pēc dainu rašanās laikmeta.

Vaj senajā latvju zemē būtu raibie ļopi jāsaprot kā sarkan-raibi, — to pēc dainām apgalvot nevar.

Še gan jāpiebilst, ka pie raibuma parasti domāta sarkanā krāsa. Piem. d. 31694 no Valkas apr.:

Nepieder raibi raksti, Bez sarkana dzīparina.

Par ļopu raibuma raksturu sastopami dažī aprādījumi.

D. 29167,4 uzrakstījuši Rīgas zemīnarīsti:

Raibas vien man telītes, Kā raibās cielaļiņas;
Mīļa Māra izrakstījsi Svētu rītu ganīdama.

Variāntā no Valkas apr.:

Kā raibās kamenites

Mīļā Māra noraibojsē.

Par melli raibām / govīm vairaki aprādijumi.

D. 16472 no Kuldigas apr.:

Tautietim melli raibas, Man ar baltām mugurām.

Šai dainai gluži radniecīgā, no Aizputes apr., sacīts:

Tautietim meln' un baltas.

D. 32428 no Talsu apr.:

Jāņu māte nezināja, Kādas goves laidarā:

Sīki raibas, melni raibas, Zeltitiem radziņiem.

Tāpat par melni-raibo spalvas krāsu runats d. 32429 no Cēsu apr.:

Jāņu nakti apgērbos Puse balta, puse melna,

Lai aug mani teleniņi Puse balti, puse melni.

To pašu aprāda šis dainas variants:

Es nogāju Peterī Puse balta, puse melna,

Lai aug manas raibas govis Puse baltas, puse melnas.

Te tā tad nav runats par sīku raibumu.

No minētām dainām varam nākt pie noteikta atzinuma, ka Kuldigas, Aizputes, Talsu, un Cēsu apgabalos bijuši melli raibie lopī. Vaj nu visi lopī, kuŗi šinīs apvidos apzīmeti kā raibi, saprotami kā melni raibie, to cieši noteikt nevar.

Kā netiešu aprādijumu par to, ka melni raibas govis bijušas sastopamas arī Jelgavas un Grobiņas apvidos, varam uzlūkot d. 16471:

Šķir, māmiņa, man gosniņu, Šķir ar baltu muguriņu;

Tautām melnas, tautām raibas, Man ar baltu muguriņu.

Kādā variāntā no Jelgavas apr. sacīts: „Tautiešam melnas vien.”

Te viegli pieņemt, ka „tautām raibas” — saprotams: melni raibas, jo sacīts sakarā: tautām melnas, tautām raibas. Šo domu pastiprina variants: tautiešam melnas vien.

Tā tad apvidus, kur melni raibie lopī sastopami, jāpaplašina ar Jelgavas un Grobiņas aprinjiem. No ta nu redzam, ka melni raibo galvenā atrašanās vieta bijusi tagadējā Kurzeme, bet arī pa daļai Zemgale un Vidzemes augstiene.

No Grobiņas apr. iesūtīts variants d. 16471, kuŗā sacīts „tautām melnas, tautām raibas” vietā: Tautietim zili

raibas. Vairak gan nav aprādījumu par zili raibiem lopiem.

Šās pašas dainas pirmā varianta sakopojumā atrodam no Kuldīgas apr. iesūtītu dainu ar radniecīgu saturu:

Tautām dulas, tautām sirmas.

Vairak tiešu aprādījumu par sirmiēm lopiēm gan nesa-stopam dainās. Lai gan minēta šai radniecīgā brieža spalva no Rīgas apr. (d. 28923, variantā):

Pieguļnieki, bāleliņi, Redzejat man' teliti?

Līki rāgi, brieža spalva, Baltums astes galiņā.

Tikdaudz par raibajām govīm.

Bet daudz ir arī to dainu, kurās aprādīti vienkra-sainie lopi.

Pēc apvidiem, no kuriem dainas iesūtītas par vienkra-saiņiem lopiēm, pirmajā vietā nāk melnās spalvas lopi. Saskaņā ar jau minēto d. 16471 un tās variantiem, melnās go-vis bijušas Kuldīgas, Talsu, Ventpils, Jelgavas, Jaunjel-gavas apr. Tāļak Cēsu apr. (to apstiprina arī d. 29375 un 16451).

D. 32816 no Valkas apr.:

Audzē, Dievs, tai māmiņai

Melnas govis baltu galvu.

Pie šī gadījuma, atzīmejot „balto galvu”, jāiz-rāda, ka d. 32695 no Cēsu apr. arī runā par baltgalvjiem:

Es uzliku Jāņu mātei Baltu puķu vainadziņu,

Lai Dievs dod Jāņu mātei, Baltgalvišus teleniņus.

Tāpat arī d. 32418 no Rīgas apr. (pavisam 3 dainas):

Augstu metu Jāņu zāles, Lai telites lielas aug

Jāņa mātes laidarā, Ar baltām galviņām.

Tāļak vēl sastopam par melniem lopiēm d. 32451 no Rīgas aprinķa:

Piecas vien man gosniņas

Visas melnas kā vamboles.

D. 28925 no Krustpils un Daugpils apr.:

Ciema gani, bāleliņi, Telit' manu redzejat?

Pate melna kā vabole, Sudrabiņa radziņiem.

Bez tam vēl varetu minēt d. 16470 no Grobiņas apr.:

Tautām melnas, tautām raibas.

Melnas govis minētas arī d. 33605,5 no Bauskas apr.

No visiem šiem aprādījumiem redzams, ka melnās spal-

vas govslopi bijuši sastopami gandrīz visos Latvijas novados. Trūkst vienīgi no Aizputes, Tukuma, Ilukstes aprinčiem, tāpat arī no Latgales — Ludzas un Rēzeknes apr. tādu dainu, kurās būtu melni lopi minēti. Še jāpiezīmē, ka no pēdejiem 3 aprinčiem vispāri maz dainu par govslopiem un viņu ārejo izskatu. Pa ļaui daļai to pašu var sacīt arī par Tukuma apr., jo arī no šējienes nav gandrīz nekās par govslopiem aprādīts. Tas gan būs vedams sakarā ar mazo skaitu dainu, kas no šiem apvidiem iesūtītas. Varetu arī tā to apstākli iztulkot, ka šīnīs apvidos lopkopība (govslopu turešana) bijusi mazak attīstīta, nekā pārejos Latvijas apvidos.

Stipri izplatītas bijušas arī dūmaļas (dūmas, dumjas, dulas). Saskaņā ar d. 16471 un tās daudzajiem variantiem, šādas spalvas govīs bijušas Kuldīgas, Ventpils, Talsu, Jaunjelgavas, Krustpils, Daugpils un Cēsu apr. Tālāk d. 16450 no Aizputes apr.:

Māte manim govī deva, Iedevuse dūmalīņu;

Man pašam ganiņam Piederetu raibaliņa.

D. 28957 no Bauskas apr.:

Tev, māmiņa, raibas govīs, Man bij visas dūmalīņas.

Vaj atkal d. 16434:

Gotiņ, mana dūmalīņa, Nāc man līdzī tautiņās.

D. 29395,3 no Rīgas apr.:

Še bij pulka raibu govū, Jaunas meītas ganītajās;

Tur tik tādas dūmalīņas, Vecas bābas ganītajās.

D. 29399 no Valkas apr.:

Cīemu gani ķīvejās, Raibas govīs ganīdami,

Man bij mella dūmalīņa, Es ganiju dziedādama.

No tam redzams, ka dūmaļās, kurās stāv tuvi melnajām govīm, pa lielakai daļai sastopamas tanīs pašos apvidos, kur melnās, izņemot tikai Grobiņas un Jelgavas apr.; bet toties dūmaļās sastopamas Aizputes apr., kur melnās nav minētas.

Mazak izplatītas nekā iepriekšējās ir brūnās govīs.

D. 32428 no Kuldīgas, Talsu, Tukuma, Valmieras apr.:

Jāņa māte nezīnāja, Kādas govīs laidarā:

Tumši brūnas, gaiši brūnas, Zeltītiem radziņiem,

(ar sudraba radziņiem — no Tukuma apr.).

Tāpat brūnās minētas d. 29375,2 no Rīgas apr. un d. 33605,5 no Bauskas un Jelgavas apr.

57-8.458

Apmēram tikpat izplatīti kā brūnie lopi, bijuši arī zilie lopi.

Ja pieturamies pie aprinču skaita, tad zilie drusku vairak sastopami, jo par viņiem ziņots no 8 aprinčiem, bet par brūnajiem no 7 aprinčiem.

Pēc jau agrak minētās d. 16471 viņi bijuši Talsu un Ventpils apr. (pēdejā arī saskaņā ar d. 29187). Tālāk Jelgavas apr. pēc d. 32420:

Iesīm, meitas, skatīties, Kādas govīs laidarā:

Citas zilas, citas melnas, Citas baltu muguriņu.

Zilās govīs minētas arī d. 29048 no Jelgavas un Bauskas aprinčiem:

Zila, zila man gotiņa, Kā zilā cielaviņa.

Tas pats teksts arī d. 29049 no Aizputes, Rīgas, Cēsu un Valkas apr.

Ja salīdzinām zilo un brūno lopu apvidus, tad redzam, ka abi minēti Rīgas, Talsu, Jelgavas un Bauskas apr., bet brūnie bija, zilie nebija. Valmieras, Kuldīgas un Tukuma apr., brūnie nebija, bet zilie bija: Cēsu, Valkas, Aizputes un Ventpils apr.

Kā vismazāk sastopami no vienas krāsas lopiem bijuši baltie.

Pēc vairakkārt minētās d. 16471 (II. papild.) baltās govīs minētas Talsu apr.

D. 29395,2 no Cēsu apr.:

Baltas govīs, balti vērsi, Balta pate ganitaja;
tāpat arī d. 33862:

Balti vērsi, melni ragi.

Bez tam tādus sastopam tikai vēl Valmieras apr. d. 29375:

Kam tie tādi gani gana, Liela ceļa maliņa?

Raižas govīs, balti vērsi, Balta pate ganitaja.

No ta paša apvidus ir arī d. 28908:

Man bij viena balta gove,

Ta man deva pulka piena.

Par citādām vienas krāsas govīm dainās ziņu nav. Trūkst ziņu arī par sarkaniem lopiem. Par sarkanās spalvas cūkām un tādās pat spalvas zirgiem atrodam dainās aprādījumus, bet par govslapiem nē.

Starp govslapiem sevišķu ievēribu pie senajiem latviešiem bij ieguvušas govīs ar baltu muguru.

Ar kādu noteiktu spalvas krāsu tas nav kopā saistīts, jo pie dažādajām spalvas krāsām minēta lopu „baltā mugura”.

Baltmugures govīs bijušas sekošas pamatspalvas krāsas: zilas, melnas, dulas (dūmas), duli-melnas, sirmas, raibas, melni-raibas, zili-raibas.

Balta mugura uzlūkota kā skaistums („tas ražani piederas”), vaj arī, visvairāk kā ārejā iezīme („lai pazinu tautiņās, citu govu pulciņā”). D. 28955 no Aizputes apr.:

Šķir, mana māmuļa, Zīmotas govēs:

Zīmaļu, dūmaļu, Baltmuguriti.

Baltmugures sastopamas dažados Latvijas apvidos.

D. 16472,1 no Talsu apr.:

Augat, manas melnas govīs, Ar baltām mugurām;
Tas ražani piederēs, Tautu dēlu ganībās.

D. 16470 no Grobiņas apr.:

Šķir, māmiņa, man gosniņu, Šķir ar baltu muguriņu,
Lai pazinu tautiņās Cītu govu pulciņā:
Tautām melnas, tautām raibas, Man ar baltu muguriņu.

Šai dainai variants no Daugpils un Jaunjelgavas apr. (še variantā sacīt: „ar raibo muguriņu”).

Baltmugures minētas d. 16471 no Aizputes, Jelgavas, Kuldīgas, Ventpils, Krustpils, Jaunjelgavas un Cēsu apr.

Tā tad viņas bijušas sastopamas plašos apmēros, pavisam 10 dažados apvidos, izplatītas.

No dažādajām spalvas krāsām visvairāk iecienīta vispārī raibā spalva. Daudz to dainu, kurās izceltas raibās govīs kā vērtīgākās. Tas varbūt stāv sakarā ar senās latvietes tieksmēm uz raibiem izšuvumiem (rakstiem), audumiem, adījumiem (raibiem cimdiem). Tautu meitas nereti uzlūkojušas „raibaļiņas” par savām dzīves biedrenēm, pie kurām atrod grūtos brīžos savu bēdu remdešanu. To apliecina d. 16434.:

Gotiņ, mana raibaļiņa, Nāc man līdzī tautiņās,
Ja būs bārga dēlu māte, Es pie tevis remdešos.

Šī daina ar variantiem iesūtīta no Kuldīgas, Jelgavas, Bauskas, Jaunjelgavas, Rīgas, Cēsu un Rēzeknes apr. Bet starp variantiem sastopam „raibaļiņas” vietā arī „ziedaļiņu” (Rīgas apr.) un arī „dūmaļiņu” (Bauskas apr.). Tā ka bijuši arī citādi ieskati.

Labakas pārredzamības labad šē pielieku klāt kopsavilkumu, kādas spalvas govslopi dažados aprinķos bijuši sastopami.

Pārskats par govslapiem.

Spalvas krāsas: Darba lopi:

Aprinķi:	Daudz govslopi:	Govis ar daudz piena:	Raiba:	Melnraiba:	Zilraiba:	Melna:	Dūmaļa:	Zila:	Balta:	Brūna:	Baltmugure:	Darbā lietoti:	Daudz vēšū:	Govis ar lieliem ragiem:	Dainu daudzums, tūkstošos:
Rīgas	o	o	o			o	o	o		o			o	o	34,0
Valmieras		o	o ¹⁾			o			o	o			o		5,4
Cēsu	o	o	o	o		o	o	o	o		o	o	o	o	42,5
Valkas	o	o	o			o	o	o					o	o	18,0
Grobiņas	o	o	o	o	o	o					o	o			5,1
Aizputes	o	o	o	o			o	o			o	o	o	o	13,0
Kuldīgas		o	o	o		o	o	o ³⁾		o	o		o	o	15,9
Ventpils	o		o			o	o	o			o			o	7,5
Talsu	o	o	o	o		o	o	o	o	o	o		o	o	9,7
Tukuma			o							o					3,5
Jelgavas		o	o	o		o		o		o	o				8,7
Bauskas	o	o	o			o	o	o		o				o	6,7
Jaunjelgavas	o	o	o			o	o				o		o	o	13,3
Ilukstes		o	o ²⁾												1,1
Krustpils		o	o			o	o				o		o)	
Daugpils	o	o	o			o	o				o)	9,4
Rēzeknes		o	o												2,0
Ludzas		o												o	1,3
Vitebskas gub.	o	o													0,3

Piezīmes: ¹⁾ ziedainīte, ²⁾ raibgalvīte, ³⁾ sirma.

Sastopami arī tieši salīdzinājumi starp raibaļām un dūmaļām. Piem. d. 28957 no Bauskas apr.:

Dod man vienu raibaļiņu, Došu divas dūmaļiņas.

Tāds zemaks dūmaļu novērtējums redzams arī d. 29395,3
no Rīgas apr.:

Ciema gani ganidami, Šurpu vien raudzījās:
Še bij pulka raibu govu, Jaunas meitas ganitajas.
Tur tik tādas dūmalīņas, Vecas bābas ganitajas.

Bet ir arī preteji novērtējumi sastopami. D. 29185 no
Rīgas apr.:

Raibas vien man telites, Nav nevienas dūmalīņas;
Es tev lūdzu, mīļā Māra, Dod man vienu dūmalīņu.

Lopu audzešana:

Pie lopu audzešanas nav redzama tieksme pēc noteiktas
spalvas krāsas pa plašākiem apgabaliem. Tajos apvidos, kur
vispār vairākās dainās aprādīta lopkopība, mēs sastopam dažā-
das spalvas krāsas minetas. Tā piem., Rīgas apr. minetas 6
dažādas spalvas krāsas, Cēsu apr. 7, Talsu apr. 7, Jelgavas
apr. 6.

Dažas dainas aizrāda, ka arī atsevišķās saimniecībās ir bi-
juši sastopami lopi ar dažādu spalvas krāsu. Piem. d. 16450
no Aizputes apr.:

Māte manim govi deva, Iedevuse dūmalīņu;
Man pašam ganiņam Piederetu raibalīņa.

D. 16451 no Cēsu apr.:

Mātes melno vaboliti, To atstāšu māmiņai;
Sav' mīļo raibalīņu To vedīšu tautiņās.

D. 32420 no Jelgavas apr.:

Iesim meitas skatīties Kādas govīs laidarā:
Citas zilas, citas melnas, Citas baltu muguriņu.

Kauču gan jāaizrāda, ka minētie piemēri, ar šādas rīci-
bas raksturu, nav vienīgie, bet tomēr jānāk pie tāda atzinuma,
ka šī parādība uzlūkojama vairāk kā izņēmuma gadījumā, kuri
radušies vaj nu aiz lopu audzētāju vienaldzības pret lopu izlasi
pēc spalvas, vaj arī no krustošanas.

Kā valdošā rīcība būs tomēr uzlūkojama: noteikta vaislas
lopu izlase pēc spalvas krāsas atsevišķās saimniecībās. Ap-
lūkosim par to dažus piemērus.

D. 32451 no Rīgas apr.:

Piecas vien man gosniņas, Visas melnas kā vamboles,

D. 16472,1 no Talsu apr.:

Augat, manas melnās govīs, ar baltām mugurām.

D. 16467 no Cēsu apr.:

Raibas vien man telites, Sidrabiņa radziņiem.

Aplami būtu pieņemt, ka šē būtu darišana ar vienkāršu gadījumu, kā piem. „piecas vien man gosniņas, visas melnas kā vamboles.“

Mēs sastopam dainās aizrādījumu par to, ka nav notikusi govju apvaislošana, bez kādas vadības no lopu audzētāja puses. Tas redzams d. 28982 no Aizputes apr.:

Duš, gosniņa, lec, bulliti, Es radziņus paturešu,
Gove man pienu dos, par radziņu turejumu.

Kā tāļaki pierādījumi tam, ka atsevišķās saimniecībās pastāvējusi vaislas lopu izlase arī pēc spalvas krāsas, var noderēt d. 29388 no Rīgas, Jaunjelgavas un Bauskas apr.:

Šķiraties, raibas govīs, No tām ciema dūmaļām
Lai nesaka māmuliņa, Vienā vietā ganijuse,
tāpat arī d. 16470 no Grobiņas apr.:

Šķir, māmiņa, man gosniņu, Šķir ar baltu muguriņu,
Lai pazinu tautiņās, Citu govju pulciņā:
Tautām melnas, tautām raibas, Man ar baltu muguriņu.

No šīs dainas redzama noteikta vaislas lopu izlase: vieniem bijušas melnas, otriem raibas, — kā izšķiriba no tam, lai būtu govīs ar raibu muguru.

Tās pašas dainas 4. variants no Valkas apr.:

Raibas vien man telites, Raibas lielas, raibas mazas;
Tās vareju tur pazīt, Tautu lopu pulciņā.

Beidzot, šinī jautājumā minešu vēl jau vairakkārt aprādīto d. 16471 vaj, pareizaki sakot, no tām daudzajām dainām, kuŗas zem šī numura sakopotas, ar līdzīgu saturu, no dažādiem apvidiem iesūtītas, kuŗās sacīts: „tautām melnas, raibas, mellin-raibas, dulas, dūmas, zilas, baltas, duli-melnas.“ Tas saprotams tā, ka atsevišķās kaimiņu saimniecībās ir minētās spalvas krāsas govīs. Tautu meita izlūdzas no māmiņas, — kuŗa ir lopu izlases vadītāja —, lai viņai atšķir tādu teliti, kuŗai balta mugura, lai viņa varetu no tās pazīt savu govī „tautiņās, citu govju pulciņā,“ — citas atšķirības zīmes viņai nav no savas govīs. Tāds aprādījums mudina uz domām, ka iz-

audzetās, dažādās spalvas krāsas govīs bijušas — pēc ārejā izskata — ļoti izlīdzinātas, vienādas. Tas liecina par govju audzētājas lielo uzmanību, rūpību un prašanu vaislas lopu izlasē.

Tas apstākļi, ka dažādajos apvidos, kā arī tanī pašā apvidū, — atsevišķās saimniecībās, sastopami ļoti dažādu spalvas krāsu un pie tam diezgan daudzās variācijās, — liecina par to, ka senās latvietes — govlopu audzētājas — nav govslopu audzējot piešķirušas viņu ārejam tērpam (spalvas krāsai) galveno nozīmi. Piena lopus audzējot galvenā nozīme bijusi piegriesta, kā to jau agrāki aprādīju, *piena daudzumā* („lai tās pulka piena deva“, kas iesūtītas no visas Latvijas novadiem) un *labumā* („labu biezu krējumiņu“). Ka šim apstāklim bija jāpiegriež sevišķa vērība, tas viegli saprotams, ja iedomajamies toreizejos apstākļus. Tagad var būt diezgan ienesīgas arī govīs ar liesu pienu, jo viņu īpašniekam iespēja pienu sūtīt tāļi uz pilsētām, svaiga piena patēretājiem. Senāk tas nebija iespējams, pienu vajadzēja uz vietas pārstrādāt, tamdēļ arī tam vajadzēja būt „labam“ (treknam), jo citādi nebūtu varejuši sacīt: „Es atvēru govu stali, Te ir zelts, sudrabiņš“ (d. 28932).

Pēc tagadejiem uzskatiem, piena lopu turešanā atzīstam šādus pamatprincipus kā vienīgi pareizus, vadošus. Tā tad, mūsu tagadejie uzskati sakrīt ar senās Latvijas lopu audzētāju uzskatiem. Tas arī citādi nebija sagaidāms no tādas attīstītas kultūras tautas, kādai bija senie latvieši. Aprādītie apstākļi mums savukārt var nodert kā droša liecība par to, ka senie latvieši bijuši patiesi attīstīti kultūras ļaudis.

Nobeidzot apskatu par govslopiem, nevar pāriet garām neuzsvēris to apstākli, ka attīstītais pienu lopu turešanas stāvoklis ir senās latvietes nopelnis. Nama tēva rokās bijusi zirgkopība, bet nama mātes — govslopu audzēšana. Tas redzams no vairākām dainām. Minešu šē vienu dainu: 16479 ar 9. variantiem:

Tēvam biju pieguļniece, mātei govu ganītāja;

Tēvs man deva sirmu (bēru)zirgu, Māte govī raibaliņu.

Šī daina, ar nelielām variācijām tekstā, uzrakstīta Bauskas, Jaunjelgavas, Daugpils, Rīgas, Valmieras un Valakas apriņķos. Tā tad izplatīta plaši.

Mums ar dziļu godbijību jāpiedomā pie senās latviešu sievietes, kuŗa tik možu darbību pierādījusi senajā Latvijā viņas kulturas stāvokļa attīstībā. Tas lai noderetū tagadējai mūsu sievietei par nopietnu atgādinājumu un pamudinājumu iestāties tagadejo kulturas darbinieku rindās. Mūsu zeme, aiz vēsturiskiem apstākļiem, palikusi citām zemēm kulturā stipri iepakaļ. Mums jāķeras ar lielu sparū, dziļu aizrautību un izturību pie tagadējās Latvijas kulturas pacelšanas, pie kam it īpaši saprotu lauksaimniecības kulturu, mūsu valsts vienīgi drošo pamatu. Lauksaimniecības mācības iestādes savā paspārnē uzņēmušas arī latviešu jaunavas. Te viņas sagatavosies šim cēlajam, augstajam uzdevumam un Latvija gaida no šo skolu audzēknēm, lai viņas, roku rokā ar mūsu lauksaimnieku dēliem, stātos kulturas druvā un tad kopīgiem, saskaņotiem darbiem jō drīzi radītu to lauksaimniecības stāvokli Latvijā, kuŗu apbrīnotu visa kulturelā pasaule. —

V. Zirgi.

I. Ēdinašana. Ka kārtīgā zirgu barība ir auzas un āboliņš, tas jau manā brošūrā aprādīts; tāpat arī izcelta rūpība un uzmanība pie ēdinašanas (ēdinašanu neurtic kalpiem). Uzsverams ir tas, ka rūpība ēdinašanā, bet it īpaši pati barība, nav nebūt vienāda bijusi visiem zirgiem. Te skaidri saredzami īpatņejas (individuālas) ēdinašanas paņēmieni.

Saimniecībās bijuši dažādas ražības zirgi, pēc kuŗas tad arī piemērota barība. Raksturīga šīnī ziņā ir jau brošūrā citētā daina 29947 no Cēsu, Jaunjelgavas, Jelgavas, Talsu, Kuldīgas un Aizputes aprinčiem:

Sirmie zirgi man aŗami, Pelekie ecejami,

Sirmiēm devu tīras auzas, Pelekiem pelutiņas.

Aršanas darbs, sevišķi ar senakiem darba rikiem, grūtakš, prasa vairak spēka, nekā ecešana, — tamdēļ zirgiem jādod spēcīgaka barība.

Minētās dainas plašā izplatīšana liecīna par to, ka šim paņēmiēnam nav gadījuma raksturs. Ka aršanai patiesi vajaga spēcīgu, labi attīstītu zirgu, to starp citu, labi raksturo d. 27915 no Rīgas apr.:

Aiz Daugavas augsti kalni, Nolaideni tīrumiņi;

Tur vajaga sirmu zirgu, Gudru vīru arajiņu.

Bez tam vēl ir arī citas dainas (29948 no Ventpils apr., 29949 no Rīgas apr., 29950 no Valkas, Valmieras un Rīgas apr.), kuŗās par sirmā un pelekā zirga ēdinašanu tas pats sacīts, darbu neminot.

Aprādītās dainās runā par lauku darbiem. Bez šīm dainām ir vēl citas, kuŗās runā par braukšanu, bet ēdinašana paliek tāda pat.

D. 29620 no Cēsu un Rīgas apr.:

Ar sirmīti Rīgā braucu, Ar peleķi pavadiju.

Šīm radniecīgās dainas ir „pelekā” vietā minets „bēritis”, pie kam dažās tad „pelavu” vietā minets „āboliņš”, bet vairākās arī bērim dotas pelavas. Tāda daina ir no Daugpils apr. iesūtīta.

Radniecīga šai dainai ir daina 29622 no Rīgas, Cēsu, Jaunjelgavas, Krustpils, Rēzeknes, Jelgavas un Kuldīgas apriņķiem:

Ar sirmīti Rīgā braucu, Ar bēriti baznicā.

Šai radniecīgās dainās no Rīgas, Cēsu, Jelgavas apr. sacīts:

Abi labi, abi labi, Tēva pirkti kumeliņi:

Sirmais labs Rīgā braukt, Bērits labs baznicā.

Sirmītim auzas devu, Bēritim āboliņu.

Tā tad katris zirgs savam uzdevumam noderīgs: sirmais labs Rīgā braukšanai (tāļam ceļam), bērais baznicā braukšanai, — bet arī barība katram savadaka, piemērota darbam (spēka patēriņam). Šē baznicā braucamiem zirgiem nedod vis pelaviņas, bet spēcīgaku barību: āboliņu. Bet ir gan arī radniecīgas dainas (pa vienai — no Rīgas, Jaunjelgavas un Rēzeknes apr.), kur bēritim nedod vis āboliņu, bet pelaviņas.

Tā tad tanīs laikos uz baznicu nav braukuši ar labakiem zirgiem.

Ka šī auzu un pelavu (sēnalu) ēdinašana vedama sakarā ar zirgu ražības spējām, to zīmīgi aprāda d. 29948 no Ventpils apr.:

Sirmīņam auzas devu Peliķam pelutiņas.

Tāds sirmīņis auzas ēdis, Tāds peleķis pelutiņas.

Šī daina mums ļoti skaidri aprāda īpatnejās (individuēlās) ēdinašanas nozīmi un iespaidu. Modernajā lopkopībā stingri pieturamies pie barības piemērošanas lopu ražībai un saprotam,

ka neražigam lopam nav nekāda aprēķina dot bagatīgu barību, ne ari sagaidami kādi taustami panākumi no tam; šinī dainā tas ari izsacīts; nebūtu nekādas nozīmes, nekādu panākumu, ja „peleķitim“ būtu auzas dotas.

No visa sacītā janāk pie atzinuma, ka saimniecībās bijuši divējadi zirgi: spēcīgaki un mazak spēcīgi, kam tad ari barība piemērota. Dažādās barības pasniegšana nav vedama sakarā ar zirgu spalvas krāsu, kautgan jāsaka, ka sirmajiem arvienu auzas dotas, — tā tad tie ari bijuši tie pārakie zirgi, kas dainās ari izcelts. Bet bieži tāpat mineti bērie zirgi kā tie, kuņiem dod vislabako barību un uzlūkotī par visai vērtīgiem. Aprādītās (29622) dainās no dažām vietām gan sacīts, ka bēritim dots āboliņš, pat pelavas, bet tas nav jāsaprot tā, itkā bērits vispāri būtu mazvērtīgs zirgs bijis, bet gan tā, ka viņš attiecīgā saimniecībā bijis mazak vērtīgs, kā otrs. Šī parādība vedama sakarā ar zirgu ražības spējām, kuņām tad piemērota barība: vaj nu āboliņš, pelavas, vaj auzas.

Barības šķirošanā tāļi gājuši. Vairak dainās runā nevien par vētitām, bet pat par sijatām auzām. D. 29632 no Jaunjelgavas, Rīgas un Cēsu apr. sacīts: „Bērits (melnits) manis kumeliņš Neēd auzu nesijatu“. Par sijatām auzām aprādīts ari vēl d. 29939 no Cēsu, Bauskas apr. un d. 30004 no Tukuma apr. Tā tad šāda barības šķirošana bijusi diezgan plaši izplatīta.

Dažās vietās zirgiem ari samaltas auzas ēdinatas. Tā piem. Valkas apr. — d. 27897:

Ai, auziņas, jūs bij daudz, Kur bij man jūsus likt?

Lai māsīņa jūs samaļ Bērajam kumelam.

Tāpat d. 29945,7 no Cēsu apr.; d. 29611 no Talsu apr.

D. 29678,2 no Cēsu apr. sacīts, ka zirgi dabujuši:

Tīru auzu izvētītu, Smalku miltu pasijatu.

D. 29593 no Cēsu apr. aprādīts, ka ari maize dota kumeliņam, kas tomēr mājas mātei nav bijis pa prātam.

Lai izaudzētu labu zirgu, tad nepieciešams viņu jau no mazotnes labi kopt un ēdināt. Tas ari tā noticis. Ka jaunam kumelam jau dotas auzas, to aprāda d. 29607 no Bauskas apr.:

Tā puisīša kumeliņš, Kas m a z a m auzas deva.

Zirgus laida g a n i b ā s visvairak gan sapītus. Bet sastopami aizrādījumi, ka viņi ganībās sieti. Piem. d. 30178,7.

no Bauskas apr.: Puiši sēja kumeliņus. Tas pats aprādīts arī d. 30109 no Jelgavas apr.:

Iesim, bāliņi, Zirdziņus ganit,
Pie straujas upites Dzirdisim;
Citu siesim grožā, Citu pavadā.

Zirgus naktīs (pieguļā) ganija: „baltābola kalniņā“ d. 30116, 30125 no Kuldigas un Ventpils apr.); ābolu pļaviņā (d. 30191 no Cēsu apr.); upes līcītī (d. 30194 no Krustpils apr.); zaļā zālē („Tumšā naktī, zaļā zālē, Laukā laidu kumeliņu.“ d. 30198—30302); jaukā pura malā (d. 30204 no Ludzas apr.). Vietas izraudzītas ar labu, spēcīgu zāli; piem. d. 30197 no Aizputes apr.:

Trīs gadus pazinu Pieguļas vietu:
Baltais āboliņš Līgot līgo.

Ka zirgi ganijušies āboliņa laukā, tas aprādīts vairākās dainās. Piem. d. 56,h:

Puiši dzēra krodziņā, Kumeliņi ābolā.

Vaj arī d. 1410:

Laižam vēršus niedrajā, Kumeliņus ābolā.

Ka zirgi ganīti baltajā āboliņā, to aprāda d. 29936 no Aizputes apr. Zirgu ganišanai bijuši ierīkoti arī aploki. Daina 29936 no Aizputes apr.:

Siku kārklu žogu pinu Gar baltaju āboliņu;
Tur ielaida svētu rītu Svainīts savu kumeliņu.

Kad zirgi noguruši, pēc darba vaj tājaka ceļa, tad tiem dod stallī āboliņu. D. 32334 no Jaunjelgavas apr.:

Ko tie dara mūsu puiši, Nepļāvuši dāboliņa?
Ko ēdis Jāņa zirgi, Gaļu ceļu tecejami.

To pašu aprāda arī d. 32942,1:

Es tev lūdzu, bāleliņ, Piepļau zaļu āboliņ'.

Ka stallī turets, vasarā, sapļauts āboliņš, tas redzams d. 1146 un 1149, kurās runā, ka jauni kumeli atrasti stallī zem zaļā āboliņa.

Ja nav bijis tīra āboliņa (ja varbūt saimniecībā vēl nebija ierīkoti īpaši āboliņa lauki, vaj arī āboliņš tanī gadā nebija izdevies, kas āboliņu audzejot nav sveša lieta), tad āboliņu izlasīja, t. i. no pārejiem zāļu augiem atšķīra un tad pasniedza zirgiem. Tas redzams, piem. no d. 29738 no Jelgavas apr.:

Es savam kumeļam Sijadams auzas devu,
Sijadams auzas devu, Lasidams āboliņu.

Tas pats sacīts arī d. 29739,1 no Bauskas apr.:

Izsijatas auzas devu, Izlasītu āboliņu.

Ronas jautājums: Kamdēļ izlasīja āboliņu? Še skaidrs, ka tautieši bija novērojuši tanīs saimniecībās, kurās zirgiem izēdināja tīru āboliņu, šīs rīcības lielās sekmes zirgu turešanā. Tamdēļ, tanīs gadījumos, kad āboliņa aptrūcis, to izlasīja no citiem zāļu augiem un pasniedza zirgiem barībā.

Ka āboliņš stallī zirgiem bieži pasniegts (redelēs), par to liecina daudz dainu. Starp citām aizrādišu uz sekošām: d. 29622; 29642; 29654; 29678,6; 29688; 29798; 29801; 29810; 29820,1; 29854; 30012 no šādiem apvidiem: Valkas, Cēsu, Rīgas, Ilukstes, Krustpils, Daugpils, Rēzeknes, Ludzas, Jelgavas, Talsu, Kuldīgas, Grobiņas, Aizputes. Tā tad gandrīz visi Latvijas novadi šē minēti, kas liecina par šīs rīcības vispārību latvju zemē, kā arī par āboliņa kulturu visā Latvijā.

Ka āboliņš vispāri bijis viens no galveniem zirgu barības līdzekļiem, to aprāda daudz dainu.

Piem. d. 30012 no Cēsu apr.:

Uz ta mana kumeliņa Ūdens lāse nestāveja,

To darija auzu sile, Āboliņa redalītes.

Bieži sacīts „saulē pļauts āboliņš”. Pie tam uzskatīts, ka zirgiem jāpasniedz āboliņš vietētā veidā. Daina 28630.

Neēd manis kumeliņi Nevieteta āboliņa.

Dažviet āboliņa vietā noderejis arī siens kā kumeliņa barība, — lai gan par to visai maz dainu, tā ka šī barība nav ierīkojama kā vispāreja, bet varbūt vairāk kā izņēmums, kad āboliņš nebija izdevies. D. 29763 no Bauskas apr.:

Ko tu zviedzi, ko sprausloji, Mans bēriti kumeliņš?

Vaj tev trūka siena šķūņa, Vaj auziņu silitē.

Tas pats arī d. 29678,5,7 no Jaunjelgavas un — 8 no Rēzeknes apr.

Aiz ko mani māte kūla, Pa nātrēm vazadama?

Es noplēsu klaipam sānus, Kumeliņu mielodams.

Visi minētie aprādījumi mums pierāda, ka zirgus ēdinot ietureta īpatneja ēdinašana, pieturoties pie tiem barības līdzekļiem, kādi toreiz bijuši zirgu turetāju rīcībā. —

Zīmīgi ir tas, ka savus zirgus ēdinājuši pa šī saimnieki, bet to nav uzticejuši saviem kalpiem, kuri šo uzdevumu izpildot nav izrādījuši apzinību. To apliecina vairakas

dainas. Minešu šē piemēra dēļ d. 31112, kuŗa iesūtīta no Cēsu, Jaunjelgavas, Krustpils, un Ilukstes apr., kas liecīna par šīs domas plašu izplatīšanos.

Saimenieki, saimenieki, Kalpi vila kumeliņus:

Pavēruši stalla durvis, Saka auzas iebēruši.

Līdzīga satura dainas bez tam iesūtītas arī no Rīgas, Valmieras, Valkas un Bauskas apr.

Lai savus dēlus jau no jaunības pieradinātu pie zirgu ēdinašanas, tad tēvs iesējis saviem „puiseniem“ pa pūram auzu, kuŗas pašiem janovāc un jaizēdīna zirgiem.

D. 31106 no Valkas, Cēsu, Jaunjelgavas, Talsu, Kuldīgas un Grobiņas apr.:

Es saviem puiseniem Pa pūram auzu sēju

Lai tie plāva, lai tie kūla, Lai baŗoja kumeliņus.

Zirgu ēdīnašanā piedalījusies arī tautieša līgava; iedama malt, viņa pabaŗoja arī kumeliņu. D. 29945 no Valkas, Cēsu, Daugpils, Ilukstes, Jaunjelgavas un Bauskas apr.:

Malt iedama līgaviņa, Baŗo manu kumeliņu.

Pie tam jaalzrāda, ka tas nav bijis naktī pirmāis baŗības pasniegums jo kūleji un maleji gaidījuši gaiļu laiku, turpretim:

Kumeliņa baŗotāji Gaiļu laiku negaidīja.

Ka šī paraša bijusi plaši izplatīta, to liecīna d. 29796 no Valkas, Valmieras, Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Daugpils un Kuldīgas apr.

Visu sacīto ievērojot, saprotams arī, ka zirgi bijuši teicami, ka ta nav bijusi lielīšanās, ja tautiets sacīja:

„Uz ta mana kumeliņa Ūdens lāse nestāveja“ (kā tas aprādīts no vairākiem apvidiem iesūtītās dainās: 30011, 30012, 30013, 30014), bet īsta patiesība.

Šie lielie panākumi zirgu ēdīnašanā izskaidrojami nevien ar pareizo izpratni ēdīnašanā, lielo rūpību kopšanā, bet pa lielai tiesai ar to patieso mīlestību uz savu kumeliņu, kāda šo turetājiem bijusi. Ka tas tā īstenībā bijis, to apliecīna daudz dainu. Viena no raksturīgākām šīnī ziņā ir brošurā citētā d. 31324, kuŗā runā par kumeliņa mocišanu, pie kam tautietim „birst gauŗas asariņas“ par to, ka kumeliņam sviedri list. Šī daina (pavisam 39 variantos) bijusi izplatīta Valkas, Valmieras, Cēsu, Rīgas un Daugpils apr. Tanīs pašos apvidos izplatīta arī d. 29744, kuŗā aprādīts, ka pēc noslīkušā kume-

liņa tautietis 3 gadi raudajis. Tāda pat mīlestība uz savu kumeliņu redzama no d. 29731 no Ventpils apr.:

Es savam kumelam Mūžam pāri nedariju,
Krāv' mērenu vezumiņu Pret kalniņu rokā vedu.

Vaj atkal d. 29963 :

Sniedzīņš sniga, putināja, Laukā mans kumeliņš,
Ņem, māsiņ, baltu sagšu, Apsedz manu kumeliņu.

2. K o p š a n a. Aprādītai rūpibai ēdinašanā, pievienojas zirgu kārtīga tīrīšana un tīri turešana. Raksturīga ir daina 30160 no Grobiņas, Aizputes, Talsu un Cēsu apr., ka:

Nosukatu, apdeķotu Bēri laidu pieguļā.

Šo tīribas mīlestību vēl tālak aprāda tas, ka zirgiem kājas mazgājuši. D. 29797.:

Brieni dubļus, kumeliņi, Es tev kājas nomazgašu.

Tautiets tā pieradis pie tīribas, ka saka uz savu kumeliņu, kad viņam netik dubļus brīst, d. 16119,2 (II. papild.):

Kumeliņi, baltkājīti, Tev netika dubļus brīst,
Man ligava sadereta Pašu dubļu ciemiņā.

Bet nevien kājas, arī viss zirgs mazgats:

Smuka sieva, balta ķēve, Ta bij vīra nelaimite:
Smuka sieva glabajama, Balta ķēve mazgajama.

Vairak aprādījumu atrodam par zirgu peldinašanu. Piem. d. 29628 no Rīgas un Bauskas apr.:

Daugavā peldināju Zaļa vaļa pavadā;
Kad uzvedu kalniņā, Zīda deķi noslauciju,
Zīda deķi noslauciju, Saulītē nožāveju.

Kāda liela rūpība šē redzama! Gažām ejot, būtu jaaizrāda uz to, ka par peldinašanu „zaļa vaļa pavadā“ ir arī vēl citās dainās runāts, kā d. 29634 no Cēsu, Valkas, Jelgavas, un Aizputes apr. un d. 30004 no Tukuma apr. Vaj „zaļais vaļš“ nav jasprot bronza?

Visu šo ārejo spodribu pavairoja vēl dažādiem izgreznojumiem: „zvaigžņu deķi“, „siksniņām, sprādzītēm“, mutes dzelžiem, — bet to darijuši tikai jauni, neprecejušies puisi. Šī paraša, acīm redzot, bijusi vispāreja visā latvju zemē. Tas redzams no dainām 29940 un 29686. Pirmā ir iesūtīta no Cēsu, Valkas, Rīgas, Jaunjelgavas, Plukstes, Krustpils, Daugpils un Kuldīgas apr. Bet pēdējā, t. i. 29686 — kuŗā īstenībā sakopotas pavisam 116 dainas, no Valkas, Valmieras,

Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Ilukstes, Krustpils, Daugpils, Rēzeknes, Jelgavas, Bauskas, Tukuma, Talsu, Kuldīgas, Ventpils un Aizputes apr.

Kad puisis noņēmis līgavu, tad viņš vairs nepuško savu kumeliņu ar šiem ārejiem izgreznojumiem.

Saskaņā ar rūpīgo kopšanu stāv tas, ka zirgu īpašnieki rūpejās arī par attiecīgām telpām, kur zirguš novietot. Mēs atradām dainās daudz aprādījumu par zirgu

3. stalliem. Daina 29734 no Grobiņas, Tukuma, Aizputes un Rīgas apr.:

Es savam kumeļam Ozoliņa stalli daru,

Lai tas ziemu nenosala, Lai vasaru nepeleja.

D. 29735,6 no Valmieras apr. sacīts: „lai vasaru nenosvīd“.

Kā stallu galvenais būvmaterials bijis ozols, jo tas ir vairakkārt minēts. Arī osis minēts kā būvmateriāls (d. 29735,1 no Tukuma apr.), bet daudz vairak ozols. Ozola stalli, bez jau aizrādītiem apvidiem, vēl arī minēti Jelgavas, Bauskas, Talsu, Kuldīgas, Jaunjelgavas, Krustpils, Cēsu un Valkas apriņķos. Kā durvju materials bijis: priede (Tukuma apr.), stiklis (glāze), dzelzs, vaŗš (vairakkārt), arī zelts. Grīda: vaŗa, — tāpat arī griesti. Sīle — zelta, redeles (lenderiņi) sidrabiņa, sudrabotas. Bet te nav jāsaprot, ka šie priekšmeti būtu izgatavoti no minētiem metāliem, bet gan nokrāsoti šo metālu krāsās.

Tas redzams no d. 29735,6 no Rīgas un Valkas apr.:

Es savam kumeļam Treju koku stalli cirtu:

Zelta durvis, vaŗa grīda, Sidrabiņa redelītes.

Kādā dainā no Bauskas apr. (d. 29735) ir minēta „dēļu grīda“.

Visi šie aprādījumi par stallu būvi mums liecina to, ka viņi bijuši rūpīgi, glīti iekārtoti, kas stāv labā saskaņā ar rūpību zirgu kopšanā.

Bez šiem pamatīgas būves stalliem atrodam dainās labi daudz aprādījumu arī par viegla materiala stalliem: no niedrām (niedoliņa), niedru kauliem. Piem. d. 29733 no Valkas, Cēsu, Rīgas, Krustpils, Daugpils, Rēzeknes un Aizputes apr.; visvairak (14) šādu dainu iesūtīts no Cēsu apr., bet vismazāk (1) no Aizputes apr.:

Es savam kumelam Niedru kaulu stalli cirtu,
Pūš vējiņš, čaukst niedrites, Danco mans kumeliņš.

Visās šinīs dainās sacīts pēdejaais aprādiņums: par vējiņa pūšanu, par niedrišu čaukstešanu (svilpšanu, čirkstešanu, skanešanu, špākšanu, čirkstešanu, šalkšanu) un par kumeliņa dancošanu (vienā dainā: zviēgšanu). Bet par stallja cītiem piederumiem (kā sili, durvīm, grīdu, redelēm, — izņemot tikai 3 dainas, kuŗās tad savukārt nekas nav sacīts par vēja pūšanu, ne ari kumeliņa dancošanu) nav nekas minets. No tam vērojams ka še nav runa par kādu pastāvīgu, cietu būvi, bet gan par kādām pagaidu telpām, varbūt par tādām, kuŗās vasaru novietot zirgus. Šo domu apstiprina viena no šīm dainām, kuŗā sacīts, ka stallis darinats no zaļām niedrām. Varbūt, ka še domats vienkāršs iežogojums, kuŗā vasaru ielaida zirgus; še tad ari viņi vareja, vēja čaukstešanas izbiedeti, „dancot“. Pastāvīgo, pamatīgi būveto stallju aprakstos, dainās, nav nekur minets: „danco mans kumeliņš“.

4. Zirgu kalšana. Par zirgu kalšanu sastopam dainās daudz aprādiņumu. Par dzelzs pakaviem nav daudz dainu. Par 4 dzelzs pakaviem ir dainas (d. 29600) no Cēsu, Valkas un Grobiņas apr., par 2 (priekškājām) no Talsu apr. Bet daudz vairak ir dainu par tērauda pakaviem. Par diviem tērauda pakaviem (pakaļkājām) tanī pašā (d. 29701) no Talsu apr. sacīts. Bet citās dainās runā vienīgi par tērauda pakaviem, — ta tad visām 4 kājām. Par tērauda pakaviem sacīts, ka tie:

„Pie akmiņa guni šķīla, Ledu lauza Daugavā“.

Par tērauda pakaviem liels daudzums dainu: 29600, 29603, 29604, 29697, 29698, 29699, 29700, 29771, 29872, 29888, kopskaitā ap 100. Tās iesūtītas no Valkas, Cēsu, Valmieras, Rīgas, Krustpils, Jaunjelgavas, Daugpils, Vitebskas, Rēzeknes, Bauskas, Jelgavas, Talsu, Ventpils, Grobiņas un Aizputes apr. (kopā no 15 apvidiem). — Visās dainās, kuŗās runats par tērauda pakaviem, sacīts par tādi apkaltu kumeliņu: „Tas bij labs tumsā jāt, Gaišu šķīla uguntiņu“. Nedaudzās dainās sacīts, ka tāds kumeliņš labs „braukšanai“. D. 29699, 1 no Ventpils apr. mineti „spoži vaŗa“ pakavi.

Bet labi daudz to dainu, kuŗās mineti sudraba pakavi: d. 29602, 29696, 29699, 29771, 30003, 31206, kuŗās

iesūtītas no Valkas, Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Jelgavas, Talsu, Kuldīgas, Ventpils, Grobiņas un Aizputes apr. (kopā 10 apr.). Par kumeliņu, kuŗš apkalts sudraba pakaviem, sacīts:

„Tas bij labs tumsā jāt, Līdz uzlēca mēnestiņš”.

Bez tām vēl dažas dainas, kuŗās runāts par pakaviem no veciem (baltiem) dālderiem (d. 29694, 29695, 29706, 29771).

Šīs dainas iesūtītas no Valkas, Cēsu, Rīgas, Jelgavas, Bauskas, Talsu, Kuldīgas un Ventpils (kopā 8) apr. Aprā-dijums tas pats, kā par sudraba pakaviem. Tāds kumeļš „Labs tumsā jāt, Līdz uzlēca mēnestiņš”. Bet šādiem paka-viem apkalt dažu labu reizi kumeliņa turetājam nav bijis iespējams:

Aiz kundziņa nedrīkstēju, Aiz vecā bāleliņa.

Ka zirgus vareja kalt ar sudraba vaj vecu dālderu paka-viem, kas īstenībā viens un tas pats, — ta ir liecība par to, ka šinīs apvidos, kuŗos šī paraša bija sastopama, bija pārti-kuši, bagāti ļaudis, kuŗi vareja sev tādu greznību atļauties. Ar vajadzību, lietderību šādu parašu nevar izskaidrot.

Tāļāk vēl atzīmejams, ka saimniecībā ne visi zirgi arvienu apkalti. D. 29702 no Jaunjelgavas apr.:

Es bēriti apkaustiju, Sarkaniša nekaustiju,

Lai teceja sarkanits Pa bēriša pēdiņām.

Vaj atkal:

Sirmi, bēri apkaustiju, Dunkaniša nekaustiju (ne-vareju); daina iesūtīta no Krustpils, Rīgas un Cēsu apr.

Tas būs saprotams tā, ka mazāk vērtīgus zirgus nekala (varbūt aiz taupības).

5. A u d z e š a n a. Pie senajiem latviešiem bijusi no-teikta vēlešanās izaudzet l a b u zirgu. To apliecina d. 29870 no Cēsu apr.:

No Dieviņa izsalūdzu Div' lietņas raudadams:

Jāt man labu kumeliņu, Augt maizītei tīrumā.

D. 29817 no Valkas un Rīgas apr.:

Labak mani māmuliņa Ij auklet niaukletu,

Kad nejāju l a b a zirga, Netur' gudra padomiņa.

Šai radniecīgas dainas no Rīgas un Cēsu apr.:

Kad n e b r a u c labu zirgu.

Ka viņiem tas arī izdevies, to pasaka d. 29859 no Kuldi-
gas apr.:

Nebēdaju, nebēdaju, Ka paliku pakalā:

Zinu ceļu, māku braukt, Turu l a b u kumeliņu.

Te arī redzams, kas saprasts ar nosaukumu „labs“ kume-
liņš, — ar kuņu var citus ceļā panākt, kauču arī tie būtu aizbrau-
kuši tāļi priekšā, — tā tad liecina par lielu ātrumu un izturību.
Bet ar šādām īpašībām vien zirgu audzetāji nav apmierinājušies;
viņi centušies izaudzēt vieglus, iznesigus, „raženus“ kumeli-
ņus. D. 29827 no Ventpils apr.:

Laukā laidu kumeliņus, Cits ražens, jo ražens,

Cits tecē dancodams, Cits gāliņu grozedams.

Prasija „raženu tecešanu“. D. 29994 no Ventpils apr.:

Tec ražani, kumeliņ, Ražan' tevi audzināju,

Auziņām ēdināju, Sidrabā kaldināju.

Kā tautietim izdevies izaudzēt patiesi i z t u r i g u s z i r-
gus, to liecina vairakas dainas. D. 29724 no Cēsu un Jaunjel-
gavas apr.:

Es pateicu Dieviņam Savu labu kumeliņu,

Ka tas man rikšiem tek, V a k a r e j u ēdumiņu.

Tāpat d. 32942,4 no Cēsu apr.:

Rigā Jānis zirgu jūdza, Koknesē ēdināja,

Bērzonē tirgu tura Loka savus kumeliņus;

vaj arī d. 29983 no Cēsu apr.:

Teica māte savu meitu, Es teic' savu kumeliņu:

Tas man tek no rītiņa Līdz pašam vakaram.

Ka zirgi bijuši s t i p r i, to pierāda vairakās dainās viņu
salīdzinājums ar lāci. Piem. d. 28003 no Cēsu, Talsu, Bauskas,
Jaunjelgavas, Aizputes, Grobiņas, Ludzas, Daugpils apr.:

Kā lāciņi man zirdziņi, Kā ozoli arajiņi.

Tas pats arī d. 28006 no Vitebskas gub.

Par lielu s p ē k u liecina sekošas dainas: d. 31781 no
Krustpils: ar līdzīgu tekstu d. 31782 no Aizputes un Ventpils
apriņķiem:

Kundziņš, man spītedams, Dara lielu vezumiņu;

Es kungam spītedams, Jūdzu labu kumeliņu.

Tāpat arī d. 31783 no Talsu apr.:

Kundziņš, man spītedams, Lika lielu vezumiņu;

Es kundziņam spītedams, Vēl lielaku vezmu vedu.

Tāpat d. 31801,1 no Jelgavas apr.:

Eit', bāliņi, nojūdzieti, Prūšu dēla jūgumiņu:

Prūšos manas kājas autas, Prūšos jūgtis kumeliņš.

No šīs dainas redzams, ka senajiem latviešiem bijusi satiksme ar Prūsiju, vismaz Rietrum-Latvija uzturejusi šādu satiksmi ar min.kaimiņu zemi. Austrum(Ziemeļu)Latvija uzturejusi satiksmi ar Igauniju — Reveli. To apliecina d. 31833 un 31840 abas no Cēsu apr. To pašu aprāda arī d. 31763,3 no Valkas un 31763,1 no Cēsu, Krustpils un Jaunjelgavas apr. Varbūt caur Reveli senie latvieši uzturejuši satiksmi ar Somiju, ar kuŗu mūsu senči bijuši tirdzniecīgos sakaros, ko atzīst paši somi un aprāda daži nosaukumi, kuŗus somi ņēmuši no latviešiem.

Daudz moŗaka satiksme bijusi ar paŗu pilsētu — Rīgu, no daŗzādiem Latvijas novādiem, ko aprāda, starp citām, d. 31802. Rudzus, mieŗus veduŗi no Jaunjelgavas, Ilukstes, Krustpils, Rēzeknes, Rīgas, Cēsu, Valkas, Valmieras, Jelgavas, Talsu, Kuldīgas, Grobiņas, Aizputes apr. (Kursu mieŗus, Kursu rudzus); tīrus rudzus no Bauskas, un Jaunjelgavas apr., kvieŗus, rudzus no Jelgavas un Cēsu apr.; kvieŗu maīzi no Cēsu apr.; līnus no Valkas un Jaunjelgavas apr. Pēc d. 31808 līnus no Krustpils, Cēsu un Valkas apr.

Aprārdīts arī parastā vezuma lielums, ar kādu brauc uz Rīgu. No Krustpils (d. 31837) minets: „trīs birkavi, pieci podi.“ No Jaunjelgavas apr. (d. 31787):

Kurzemieki Rīgā brauca, Skanet skan Rīgas pils;

Trīs birkavi, seŗi podi, Tas bij vīra vezumiņš.

Lai zirgs varetu gaŗākā ceļā izturet vezumu vilkt, tad arī spēcīgi ēdinājuŗi: „par jūdzīti sieku auzu“ (d. 29986 no Aizputes apr.).

Bet ar izturību un spēku vien zirgu audzetaŗi nav apmierinājuŗies. Viņi ieaudzejuŗi zirgos arī ātrumu.

Ka ātruma ieaudzeŗanā zirgos senajiem latvieŗiem bijuŗi panākumi, to liecina d. 29659 no Valkas apr.:

Jaunskungs mani pārzoboŗa, Man nav labis kumeliņŗ;

Palaidām pa celiņu, Kuŗŗ tad nu pirmais bij?

No ta varam vērot, ka varbūt notikuŗas īpaŗas skrieŗanās sacīkstes, kuŗas veicīnājuŗas ātruma attīŗīŗanu.

Lai aprārdītu zirgu ātrumu, tad tas salīdzināts ar savvaļas

dzīvnieku ātrumu: vilka, vanaga, brieža. Ar briedi tas salīdzināts d. 28003 no Valkas un Jaunjelgavas apr.

Ar vilka ātrumu tas salīdzināts d. 29855 no Cēsu apr.:

Ne vilciņš nepanāca Manu staltu kumeliņu;

To tam dara tīras auzas, Mans agrais cēlumiņš.

Kā zināms, vilks ir viens no ātrākiem meža dzīvniekiem, bet tautieša kumeliņš bijis ātrāks par vilku.

Kumeliņa ātrums biežāki salīdzināts ar vanaga ātrumu. Brošūrā jau citetas 2 dainas (d. 29826 no Ventpils apr. un d. 29890 no Valkas, Valmieras, Cēsu un Rīgas apr.), kuģās salīdzināta kumeliņa gaita ar vanagu. Tam vēl varetu pievienot d. 29825 no Ventpils apr.:

Laukā laidu kumeliņu, Kā peleku vanadziņu,

Daudz bij darba māsiņām, Līdz dabuja sētiņā.

Ka kumeliņi visbiežāki salīdzināti ar vanāgiem, tas labi saprotams, jo vanags ir viens no glītākiem savvaļas putniem. Tā ka kumeliņš arī bija glīts, tad viņa salīdzinājums ar vanagu pilnīgi vietā un piemērots.

Abas šīs īpašības — spēks un ātrums — uzskatītas kā laba zirga kopejas īpašības, jau brošūrā citētajā dainā 29868 no Valmieras, Tukuma, Talsu un Ventpils apr.:

„Lāča spēks un vanadziņa vieglumiņš.“

Kādā variantā no Rīgas un Jaunjelgavas apr. sacīts:

Nevienam tāda zirga, Kā tam mūsu Jānišam:

Lāča spalva, vilka spalva, Vanadziņa mundrumiņš.

No minētiem aprādījumiem redzams, ka zirgus audzējot apvienotas divejādu tipu īpašības: darba un jājamā zirga īpašības. To izsaka d. 29942 no Grobiņas apr.:

Simtiem tādu nedabūs, Kā mēs duji jaunbrāliši

Pie jāšanas, pie braukšanas Pie kumeļu baņošanas.

Dainās abejādu tipu zirgi aprādīti, tikpat darba, kā jājamais zirgs.

Darba zirgu aprādījumus atrodam sekošās dainās. D. 29621 no Krustpils:

Baņoj sirmi, baņoj bērī, Abi tēva kumeliņi;

Pavasār vajadzēs Abu divu līdumā.

Tā tad pie zemes darbiem. Par tieši zemes darbiem lietojamiem zirgiem ir vairākas dainas. Aizrādīšu šē uz jau citēto d. 29947 no Cēsu, Jaunjelgavas, Jelgavas, Talsu, Kuldīgas un Aizputes apr. Tas arī saprotams, ka darba zirgi bija visā latvju

zemē sastopami, jo citadi nebūtu domājama tā attīstītā lauk-
kopība, kāda senajos laikos Latvijā pastāveja.

Šai grupai japieskaita arī braucamie zirgi, kuri
bij tie paši darba zirgi. Ari te sastopam tādu pašu divejadu
novērtējumu, kā pie īstajiem darba zirgiem. Aizrādu uz jau
minētām dainām 29620 un 29622. Divejadais novērtējums red-
dzams no dažadas barības, kuŗu vīpiem pasniedz, kā arī no
uzdevuma apzīmejuma.

Dažās dainās izsacita vēlēšanās, kaut Dieviņš dotu izbrau-
camu kumeliņu. D. 29745,2 no Krustpils un Cēsu apr.:

Ik rītiņus es pavēru Stallā durvis raudadams.
Iekam man Dieviņš deva Izbraucamu kumeliņu.

Šai radniecīga ir daina 29817,1,2 no Rīgas un Cēsu apr.:

Aiz ta' goda māmuliņa Nebūt' vis auklejuši,
Kad nebrauc labu zirgu, Netur gudra padomiņa.

Bet abās šinīs dainās, ar citadi radniecīgu tekstu, sastop-
am arī aprādījumus nevis par braucamo, bet jājamu zirgu.
D. 29745 no Talsu, Aizputes un Kuldīgas apr.:

Gauži raud jauni puīši Zirgu stallā pakalā,
Kam Dieviņš tiem nedeva Izjājamu kumeliņu.

Tāpat arī d. 29817 no Valkas un Rīgas apr., kuŗa agraki
jau citeta, runā par jājamu zirgu.

Jājamais zirgs. Kā aprādījums par jājamā zirga
turešanu var noderēt d. 31907, — tās dainas, kuŗas iesūtītas
no Aizputes, Rīgas un Valkas apr. Tur runā par tautu dēlu,
kuŗš iesaukts kaŗā, atvadoties žēlojas, ka mājās paliek neiejāts
kumeliņš. Tas saskan ar nupat minētām dainām 29745 un
29817, kuŗās runā par jājamu kumeliņu; arī tās nākušas no
tiem pašiem Aizputes, Rīgas un Valkas apr. Turpretim ta-
nīs dainās (d. 31907), kuŗas iesūtītas no Jelgavas apr., sacīts,
ka mājās paliek „neiebraukts“, no Ludzas apr. „nenojūgts“ ku-
meliņš, tā tad nevis jājamais, bet darba (braucamais) kume-
liņš še bijis.

Par jājamu zirgu ir visai daudz dainu. D. 29629 no
Jaunjelgavas apr.:

Bērits mans kumeliņš, Baltajām kājiņām,
Viegli nesa, nekratīja, Manu smidru
augumiņu.

D. 29720,4:

Man bij tādīs kumeliņīs Kā ūdeņa burbulītīs,

Kad uzkāpu mugurā, Kā ūdens līgojās.

Šai dainai pavisam 80 variantu. Tās iesūtītas no Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Ilukstes, Krustpils, Bauskas, Jelgavas, Tukuma, Talsu, Kuldīgas, Ventpils, Grobiņas un Aizputes apr. Tik plaši pa latvju zemi izplatīta daina bez šaubām aprāda raženu jājamu zirgu. Ar radniecīgu saturu ir d. 29847 no Valkas, Valmieras, Cēsu, Rīgas, Krustpils, Daugpils un Talsu apr.

Ka labi jājamie zirgi bijuši nevien saimnieku (tēva) dēliem, bet arī kalpa puīšiem — bandiniekiem, to apliecina d. 30019 no Cēsu, Rīgas, Valkas un Ilukstes apr.:

Vaj tie vieni tēva dēli, Kas jājam daiļus kumeliņus?

Kalpa puīši, bandinieki, Vēl daiļākus dancināja.

Dainai 30018 līdzīgs saturs, pie kam salīdzināts „kungu dēlis” ar „pašas bāleliņu”, kuram jājamais zirgs nav sliktāks. Šī daina iesūtīta no Rīgas, Valkas, Aizputes un Grobiņas apr.

Ar šīm dainām radniecīgu saturu ir arī d. 29852 no Cēsu aprinča:

Nabadziņa bērniņam Stalti tek kumeliņīs;

Kad tu biji nabadziņš, Kam tik stalti audzināji?

No šiem aprādījumiem redzam, ka zirgu audzēšanas māksla nav bijusi sastopama vienīgi pie turīgiem zirgu audzētājiem (saimnieku, kungu dēļiem), bet arī pie nabadzīgajiem kalpu puīšiem, bandiniekiem.

Par jājamā zirga gaitu izsakas d. 29641 no Aizputes, Grobiņas, Jelgavas apr.:

Bēriņš manis kumeliņīs,

Tek pa ceļu rakstidams.

Par labi attīstītām kājām liecina d. 29657 no Valmieras, Rīgas, Jaunjelgavas, Talsu, Kuldīgas, Ventpils un Aizputes apr.:

Brūniņš mans kumeliņš Lokanām kājiņām,

Uz šķīliņu rinķī griezu, Uz dālderī dancināju.

Radniecīga satura ir d. 29693 no Grobiņas, Cēsu, Jelgavas, Rīgas un Ventpils apr.:

Es apgriezu kumeliņu, Uz apaļu dālderīti,

Citi puikas nevarēja Auzu pūru sējumāi;

kā arī d. 29591 no Talsu apr.

Visai daudz dainās minēts dancotais kumeliņš, kas ir tas pats jājamais zirgs. Še dažas atzīmešu: D. 29583, 29595, 29733, 29771, 29827, 29860, 29876, 29997, 31158, 32127, 564 (II. papild.), kuŗas iesūtītas no Valkas, Valmieras, Cēsu, Rīgas, Krustpils, Ilukstes, Daugpils, Rēzeknes, Jaunjelgavas, Bauskas, Tukuma, Kuldīgas, Ventpils, Grobiņas un Aizputes apr. D. 6445 iet runa par to, ka kumeliņš dancodams ielee rožu dārziņā; šī daina izplatīta Jelgavas, Bauskas, Aizputes, Kuldīgas, Ventpils, Rīgas, Cēsu, Valkas, Jaunjelgavas, Krustpils un Rēzeknes apr.

Aprādītās dainās uzsvērtas zirga labi attīstītas kājas, kas pie jājamā zirga ir pirmā, vistiešākā prasība. To zirgu audzētāji uzlūkojuši kā vienu no galvenajiem uzdevumiem, kā savu goda lietu. (Salīdzini d. 29807 no Rīgas, Cēsu un Valkas apr.:

„Kumeliņi, kumeliņi, Tu man goda devejiņš,
Kur stāveja jaunas meitas, Tur teceji dancodams.“

Ar to arī saprotama d. 29799: „Kumeliņi, baltsarīti (baltkājīti). Tu man kaunu padariji: Tev kājiņa paslīdēja...“ Šai dainai pavisam 119 varianti, kuŗi iesūtīti no Valkas, Cēsu, Valmieras, Jaunjelgavas, Krustpils, Daugpils, Rēzeknes, Bauskas, Talsu, Kuldīgas, Grobiņas un Aizputes apr., — tā tad gandrīz no visiem Latvijas apvidiem. Tas liecina, ka šis uzskats bijis vispārejs pie zirgu audzētājiem, ja kāds nav pratis tik labi izaudzēt savu zirgu, ka viņam kāja neslīdētu, tad ta audzētāja vaina, kuŗa viņam dara kaunu.

Tautiets ir par savu zirga kāju izturību pārliecināts, viņš saka, ka viņa zirgs neklups. To starp citām aprāda d. 1305 no Aizputes un Kuldīgas apr.:

Ņemat mani kūmībās, Man šķirās, man vedās;
Ne man klupa kumeliņš, Ne man juka valodiņa.

Ja savelkam kopā visu līdzšim aplūkoto par zirgu audzēšanu, attiecībā uz zirgu iekšējām īpašībām — interjeru —, tad redzam, ka vadošās līnijas bijušas — ieaudzēt zirgā spēku, ātrumu un labi attīstītas kājas, kuŗas neklūdiņas. Tās visā visumā prasības, kuŗas varam uzstādīt pie attīstītas zirkkopības; vairak ko klāt pielikt nevaram, arī ja turamies pie modernās, izsmalcinatās zirkkopības prasībām.

Ja palūkosimies pie tām tautām — zirkkopjiem, kuŗas vēsturīgi vecakas par latviešiem, piem. pie arābiem, vaj atkal

pie vēsturīgi jaunakiem zirgkopjiem — angļiem,— tad pie viņiem nevaram nekā pāraka atrast. Ja šinīs tautās ar pilnu tiesību varam atrast zirgkopjus klasiskus,— tad ne ar mazaku tiesību tādus pašus varam atrast senajos latviešos.

Tik daudz par zirgu interjeru.

Tagad aplūkosim zirga ārejo veidu — eksterjeru. Vispār jāsaprot, ka senie latvieši lielu vērtību piegriezuši arī zirgu ārejam izskatam. Tas arī gluži pareizi. Ne pie viena cita mājlopa ārejam izskatam nav tāda nozīme, kā pie zirga. Ja Jums būtu tas spēcīgākais, izturīgākais zirgs, bet viņam nebūs labs ārejam izskats, tad tam liela tirgus vērtība nebūs. Kā izņēmums varetu būt tikai lielais zirga ātrums. Tas vedams sakarā ar modernajos laikos ievestām zirgu sacīkstēm — sportu — skriešanā. Ja šie zirgam arī nebūtu āreji labs izskats, bet viņš sacīkstēs ņemtu pirmās godalgas, tad viņa vērtība no tam atkarīga, viņa izskats vairs nekrīt svarā. Pie tam rēķinas ar to apstākli, ka šāds ātrs zirgs varetu savu ātrumu iedzemdēt pēcnācējiem, kuri tad turpmāk atkal ņemtu pirmās godalgas sacīkstēs.

Bet citos gadījumos zirga ārejam izskatam, viņa vērtību nosakot, piekrīt liela loma. To it pareizi izpauš latviešu zirgkopji. Zirgu audzētāji centušies izaudzēt zirgus ar noskaņotu, harmonisku, ārejo būvi. Daudz minets dainās „stalts“, „ražens“, „daiļš“ kumeliņš, kas šo prasību vispārī jau raksturo. Mugurai jābūt gludai, izlīdzinatai, ko aprāda d. 29747 no Krustpils:

Gluda, gluda glodenite Pārtek stallā dibenā,

Lai Dievs dod kumeļam Tiki gludu muguriņu.

Lielā cieņā bijušas pie senajiem latviešiem dažādas ārejas skaistuma zīmes, kuŗas atšķiras no zirgu pamata spalvas krāsas. Raksturīgākās no šām ir sekošas:

zeltitās lāsītes. Par tām ir minets d. 29634 no Valkas, Aizputes, Jelgavas apr., d. 29653,2 no Grobiņas apr.; sudrabiņa lāsītes: d. 29653 no Talsu, Grobiņas, Rīgas apr.; d. 29720,6 no Kuldīgas apr.; d. 29847,1 no Talsu apr.; d. 30036 no Kuldīgas apr.; d. 32929 no Tukuma apr.; d. 33694 no Cēsu apr.;

ābolaiņš: d. 29653,3,4; 29667; 29777; 29836, 28773, 28149, 33596,4, 33617, 33654, 33672, 33962, 14183, 9782, 2520,2, 3731, 4890,11, 6009, 13835, 13953, 14509, 26679

un 27198 no Grobiņas, Aizputes, Kuldigas, Ventpils, Talsu, Tukuma, Jelgavas, Krustpils un Daugpils apr. aprādīts mieras, Jelgavas, Bauskas un Jaunjelgavas apr.;

pupu ziedu d.: 29849, 29897—29901 no Valkas, Cēsu, Ilukstes, Daugpils, Vitebskas un Ludzas apr.;

madarots: d. 29741 no Cēsu, Valmieras apr.;

ripainītis: d. 29929,1 no Cēsu apr., d. 33641 no Grobiņas un d. 32071 no Aizputes apr.

Bez tam aizrādīts uz krēpēm —

zeltitām krēpitēm: d. 29634 no Cēsu apr., d. 33773 no Valkas apr.;

sudrabiņa krēpitēm: d. 29609 no Rīgas apr.;

rakstitām krēpitēm: d. 29869 no Rīgas apr., krustotām, mastitām krēpitēm, margotami skariņām, dzeltenami skariņami no Cēsu apr.;

dzeltenām krēpitēm: d. 31073 no Valmieras aprinča.

Sirmas, baltas, melnas krēpes (sari), sirma aste, baltas kājas d. 29616 no Rīgas un Valkas apr.

Zilsarītis, baltsarītis d. 29800 (II. papildin.) no Talsu un Kuldigas apr., d. 30118 no Tukuma apr., d. 29810 no Jelgavas apr.

Ka zirgi ar šādām ārejām zīmēm senajiem latviešiem patikuši, to apliecina d. 29941 no Kuldigas apr.:

Zili sari, basas kājas Tautu dēlu kumelam,

Redz, kur koši piedereja Tēva bērū pulciņā.

Kā kaļa zirgi minēti no Aizputes apr. (d. 32071) baltsarīņi, no Grobiņas apr. (ta pati daina) baltkājītis, baskājītis, baltkrētītis.

Sapņot kopā šos aprādījumus, par atsevišķām ārejām iezīmēm, redzams, ka visvairāk patikuši ābolaiņie zirgi (no 14 aprinčiem), tad pupu ziedu (no 6 apr.), zeltitām lāsītēm (no 4 apr.) un sudrabiņa lāsītēm (6 apr.). Vislielako dažādību šinī ziņā cienijuši Cēsu apr. (7 iezīmes) un Rīgas apr. (5 iezīmes). Nekādas iezīmes nav iesūtītas no Krustpils un Rēzeknes aprinčiem.

Pie tam būtu jāaizrāda, ka redzama zināma radniecība pie seno latviešu zirgkopju garšas ar arābu zirgkopju garšu. No arābu zirgiem izcilus vieta piekrīt ābolaiņiem šķimeļiem. Pie senajiem latviešu zirgiem pirmajā vietā stāv ābolaiņie zirgi,

un no pamatspalvas krāsas: sirmie, kas ir radniecīgi šķimelēm.

Kas attiecas uz pamata spalvas krāsu, tad ta bijusi visai dažāda. Visā Latvijā bijuši sastopami: sirmie, bērie un melnie zirgi; dzeltenie tāpat visā Latvijā, izņemot Latgali. Bez tam arī pelekšie zirgi ir vispār izplatīti, bet tie nav tik bieži minēti un kur tie minēti, tur, gandrīz bez izņēmuma, kā mazāk vērtīgi, kuņiem arī dota sliktāka barība (auzu sēnālas, pelutiņas).

Reti bijuši sastopami baltie zirgi. Viņu novērtējums pretrunīgs. D. 9565 no Rīgas un Cēsu apr. tas apzīmēts par vērtīgu zirgu („slikts ar baltu nebraukāja”); bet no Aizputes un Kuldīgas apr. preteji tam sacīti: „labs neļāja baltu zirgu”. Par baltu zirgu minēti arī d. 33632 no Aizputes un Talsu apr., kuņā sacīti, ka daļējam arājam: „Tam bij divi melni zirgi, Tas trešais itin balts.” Ar balto zirgu tas aizjājis līdz kungam uz Vācēmi. Ceturtajā gadā pārjājis atpakaļ, bet ne vairs uz balta zirga, ko līgaviņa uzlūko par neuzticības zīmi.

Par bēriem zirgiem dažādas krāsas nianšes minētas: tumši bēri no Rīgas, Talsu, Jelgavas apr. (d. 33622,3) un Cēsu apr. (d. 33642,7);

dūkani no Krustpils, Rīgas, Cēsu apr. (d. 29702,1),

dūmi (kā kaņa zirgi) no Tukuma apr. (d. 32004,4),

dūmaini no Jaunjelgavas apr. (d. 34067),

dumji — bēri no Talsu apr. (d. 33622,4), Jelgavas apr. (d. 33642),

dūkan — bēri no Valkas apr. (d. 29793), Valmieras, Rīgas, Krustpils, Jaunjelgavas, Jelgavas apr. (d. 30101); un kā kaņa zirgi no Valkas, Valmieras, Cēsu, Rīgas, Jelgavas, Krustpils, Rēzeknes un Ludzas apr. (d. 32080),

dulum — bēri no Aizputes apr. (d. 33622,7; 29793; 30101); Grobiņas apr. (d. 33642, 29793); Kuldīgas apr. (d. 30101),

dulu — bēri no Kuldīgas un Valkas apr. (d. 30101); Grobiņas apr. (d. 31129)

zili — bēri no Aizputes apr. (d. 29777),

dzidri — bēri, spoži — bēri no Talsu apr. (d. 33622,12,14).

Par dzelteno zirgu d. 32968,1 no Kuldigas apr. sacīts dzelten-balts.

Brūnie zirgi minēti no Valmieras apr. d. 33642,6; 29657; 29628,9 un no Valkas apr. d. 32167 (kā kara zirgi).

Sarkanie zirgi no Jaunjelgavas apr. d. 29702.

Raudie zirgi no Grobiņas, Aizputes apr. d. 29584,2,3; 30137,1 no Ventpils, Aizputes apr. d. 29624.

Zilie zirgi no Kuldigas apr. d. 15299 (II. papildin.):

Iešu, iešu, kā nelešu Jūrmalnieka precejama,
Ziemu braucu zilu zirgu, Rakstītām kamanām,
Pavasārī ar laiviņu Pa jūriņu vizinās.

No aprādītām pamatspalvas krāsām, kā jau sacīju, vispārī pa Latviju bija izplatīti sirmie, bērie, dzeltenie un melnie zirgi. Daudz dainās šie zirgi arī daudzināti kā vērtīgākie. Piem., šē aizrādīšu uz d. 5223 (II. papildin.) no Valkas apr.:

Sirmi, sirmi, bēri, bēri, Tie teicami kumeliņi,
Kalponites, bārenītes, Tās teicamas ligaviņas.

Tomēr nevar sacīt, ka šāds uzskats, novērtējums būtu bijis vispārejs. Pareizāki sacīt, ka nav nekādas stingras noteiktības par to, ka viena, vai otra spalvas krāsa būtu vispārī par pārako, iecienītāko atzīta.

Tamdēļ mums jānāk pie tāda atzinuma, ka senie latviešu zirgkopji nav nekādu lielu vēribu piegriezuši noteiktai spalvas krāsai, vaislas lopus izlasot. Vīpiem par pamatu bijušas citas vaislas lopu īpašības (par kuņām jau runājām), kuņas tad arī izkopoši.

Ja jau gribētu kādu no šām spalvas krāsām vairāk izcelt, tad to varetu darīt pie sirmajiem zirgiem. Tanīs saimniecībās, kuņās bijuši dīvejadas spalvas krāsas zirgi, arvienu, ja ir kāda no tām izcelta, tas darīts ar sirmajiem zirgiem. Šinī vietā aizrādīšu uz jau minēto d. 29622, kuņā sirmīts vairāk cieņā (tam dotas auzas), bet bērits novērtēts zemāk (tam dots āboliņš, vaj pat pelavas). Bet ir atkal citas dainas, kuņās bērits nostādīts kā vērtīgākais zirgs (piem. d. 29632). Šīs dainas nav saistamas ar noteiktiem apvidiem, bet sastopamas tanīs pašos apvidos. Tā tad bēriša pirmak minētais novērtējums nav nebūt kāds vispārejs, bet gluži vieteja rakstura. (Par bērajiem zirgiem vēl būs runa.)

Par melnajiem zirgiem varetu uz to aizrādīt, ka vairākās

dainās viņi ar mītisku nokrāsu mineti. Piem. d.33267,2 no Talsu aprinča:

Kas piesēja melnu zirgu, Pie to manu klēšu duru?
Dieva dēli piesējuši, Rudzus vest klētiņā.

Radniecīga šai ir daļa no Grobiņas apr.:

Kas piesēja melnu zirgu Pie to manu riju durvju?
Svētā Māra piesējusi, Miežus, rudzus klētī vest.

Pirmajai stipri līdzīga d. 32574 no Rīgas, Kuldīgas un Tukuma apr. Bet no Jelgavas apr. iesūtītā dainā sacīts „melnā” zirga vietā „sirmais”.

Tāda pat teiksmainība sastopama arī pie dzeltenajiem un sirmajiem zirgiem. Plaši izplatītas dainas:

Divi sirmi kumeliņi No jūriņas izpeldeja.

Variātos sacīts: „pār jūriņu pārpeldeju”, vaj arī „no Daugavas izpeldeja”, vaj „pārpeldeja”. Šīs dainas sakopotas zem Nr. 33771—33773. Ka sirmais kumeliņš izpeldejis, tas sacīts dainās no Valkas, Cēsu, Valmieras, Rīgas, Jelgavas, Jaunjelgavas, Krustpils, Daugpils un Ludzas apr. (pavisam 9 apvidiem). Ka dzeltenais kumeliņš izpeldejis, tas sacīts dainās no Valkas, Cēsu, Rīgas, Daugpils, Rēzeknes, Ludzas, Bauskas, Jelgavas, Tukuma, Talsu, Kuldīgas, Ventpils, Grobiņas un Aizputes apr. (kopā 14 apvidiem). Ka bērāis kumeliņš izpeldejis, sacīts dainās no Valkas, Rīgas un Jaunjelgavas apr. un ka melnais kumeliņš, minēts no Cēsu apr.

Tas apstākļi, ka šinīs dainās, kuņās runā par teiksmainiem zirgiem, minētas tikai 4 spalvas krāsas: sirmā, dzeltenā, bērā un melnā, — var noderēt par aprādījumu, ka šīs spalvas krāsas bijušas pie seno latviešu zirgiem dominejošās, kas sakrīt ar jau agrāk aprādīto. —

Kas attiecas uz atsevišķām saimniecībām, tad atrodami vairāki aprādījumi par to, ka tureti dīvejas, vaj pat trejadas spalvas zirgi. Še aizrādīšu uz dainu no Krustpils 29621:

Baroj' sirmi, baroj' bērī, Abi tēva kumeliņi,
Pavasār vajadzēs Abu divu tīrumā.

Še, acimredzot, abi zirgi vienādas vērtības, vienādam uzdevumam.

Tas pats redzams no d. 30165 no Jaunjelgavas apr.:

Pieguļnieki, bāleliņi, Kur šo nakti gulejat?
Sirms ar bēri atteceja, Dubļainām kājiņām.

Vaj ari d. 30219 no Krustpils:

Martiņam pilns stallitis Sirmu, bēru kumeliņu;
Es tev lūdzu, Martiņ brāl, Dod man vienu ceļa zirgu.

Bet ir vairakas dainas, kuņās divejadās spalvas zirgiem
katram savs uzdevums, sava vērtība un reizē ar to pasniegta ari
savadaka barība. Tas redzams, piem., agraki minētās dainās:
29947, 29620, 29622, kuņas iesūtītas no dažādiem apvidiem.

Šo dažādību novērtējumā redzam ari d. 29702 no Jaunjel-
gavas apr.:

Es bēriti apkaustiju, Sarkaniša nekaustiju,
Lai teceja sarkanits Pa bēriša pēdiņām.

Šai dainai radniecīgas ir no Krustpils, Rīgas un Cēsu apr.
iesūtītās:

Sirmi, bēri apkaustiju, Dūkainiša nekaustiju.

No pēdejās dainas redzam, ka pat trejadas spalvas zirgi
bijuši vienā saimniecībā. To pašu aprāda ari d. 28005 no Lu-
dzas apr.:

Kodēļ man nedzeivot Malna meža maļēnī?
Malni zyrģi man arūt, Palāki ecējūt,
Dzaltanus paturēju Teirumā sāklū vest.

Jaaizrāda, ka šinī saimniecībā bijusi liela zirgu bagatība.
Bet tā nebūt nav bijusi vispāreja parādība. Daudz to
dainu, kuņas runā par vienadas spalvas zirgiem. Dažas no
tām še minešu.

D. 28139 no Bauskas, Cēsu, Jaunjelgavas apr.:

Sirmi zirgi, balt' araji, Viņā lauka galiņā;

Mana tēva sirmi zirgi, Bāleliņi arajiņi.

(var: Mana brāļa sirmi zirgi, Jauni puīši arajiņi.)

Še jāpiezīmē, ka sirmie zirgi ļoti bieži dainās mineti
kā aņamie zirgi, piem. d. 28140, 28141 no Rīgas, Kuldīgas,
Grobiņas, Krustpils un Jelgavas apr.

D. 29652 no Rīgas un Aizputes apr.:

Bij manam tētiņam Pils stallitis bēru zirgu.

D. 29879,2 no Tukuma apr.:

Seši bēri kumeliņi Uz akmeņa auzas ēda;

Jūdz, dēliņi, kuņu gribi, Visi tev piedereja.

Šai radniecīga ir d. 29884 no Aizputes apr. „pieci bēri
kumeliņi“, tāpat d. 29885/86 „pieci bēri kumeliņi“ no Valkas,

Cēsu apr. (četri bēri, seši sirmi), Rīgas, Jelgavas, Bauskas, Tukuma, Kuldīgas, Grobiņas un Aizputes apr.

Tas pats redzams arī no vairakām pieguļnieku dainām.

D. 30070/72 no Cēsu, Valmieras, Rīgas, Jaunjelgavas, Kuldīgas, Aizputes un Grobiņas apr.:

Strazdiņš jāja pieguļā Sešus (piecus) bērus
kumeliņus.

Tāļak no d. 30100, 30107 no Aizputes apr., 30168 no Rēzeknes un d. 30178,4 no Ventpils apr.

No šiem aprādījumiem redzams, ka daudz bijis tādu saimniecību, kurās audzēti, arī no āreja izskata spriežot, vienada tipa zirgi. Agrāk minētās dainas liecina, ka bez tam nav mazums tādu saimniecību bijis, kurās pie tādas rīcības nav pieturejušies, apmierinājušies arī ar mazāk izkoptiem zirgiem, nav turejušies pie stingras vaislas zirgu izlases. Ka blakus vareja pastāvēt abas rīcības, tas viegli saprotams. —

Kas attiecas uz kumeļu audzēšanas ilgumu, tad parastais stallī turešanas laiks bijis 3 gadi. D. 32187 no Jelgavas apr.

Trīs gadiņi audzināju Stallī bēru kumeliņu;

Nu vareju kaņā jāt, Nesti kaņa karodziņu.

To pašu sāka arī d. 30001/04 no Aizputes, Bauskas, Grobiņas un Rīgas apr., kā arī d. 15964 no Kuldīgas apr. D. 13250,46 Ventpils a.; 13250,47 no Valkas a.; 13296 no Aizputes a.; 13297 no Grobiņas, 13298/9 no Ventpils, Kuldīgas, Cēsu un Valkas apr.

Skatoties pēc auguma, zirgi bijuši divejadi: mazi un lieli zirgi.

Par mazajiem zemajiem zirgiem aizrādīts sekošās dainās.

D. 29635 no Kuldīgas un Jelgavas apr. (pavisam 6 dainas).

Bērits manis kumeliņis, Mazis, mazis, bet apaļis.

Raudaj' mana līgaviņa, Dziļupiti piejādama.

Tāpat d. 29636 no Jaunjelgavas apr. un d. 29637 no Rīgas, Jaunjelgavas, Kuldīgas, Aizputes, Ventpils, Talsu, Tukuma, Rīgas, Cēsu, Ilukstes (dālderainš), Valkas, Valbērits „zemajām kājiņām“. Tāpat „bēriti ar zemajām kājiņām“ daudzina d. 31941 no Valkas, Cēsu un Rīgas apr. — bet variantā no Valkas un Cēsu apr. minēts sirmits. Citās

dainās, šinī ziņā, sirmits nav minets. Tāļak d. 31942 no Jaunjelgavas apr.

Par neliela auguma bēriti runats ari d. 29625 no Valkas, Cēsu, Bauskas un Kuldīgas apr.:

Bērit, manu kumeliņu, Es tev pāri nedarišu:
Taisiņš' mazas (vieglas) kamaniņas, Ņemšu mazu
līgaviņu.

Par zemajiem bērišiem sacits, ka viņi bijuši drukni, „apaļi“.

D. 29630 no Aizputes un Grobiņas apr.:

Bērits manis kumeliņis, Mazis, mazis bet apaļis.

Vaj atkal d. 29687 no Valkas, Grobiņas un Talsu apr.:

Pirksim bērus kumeliņus, Mazus, mazus, bet apaļus.

Zemie bēriši lietoti kā kaļa zirgi (d. 31942, 31941).
Bet viņi nav bijuši iecieniti. To aprāda d. 29713 no Grobiņas apr. „Es neļātu mazu zirgu“, tāpat d. 29865 no Aizputes apr.: „Netīk mane zems zirdziņš“.

Par zemiem zirgiem runā ari d. 32694 no Valmieras, Cēsu un Rīgas apr.:

Es savam Jāņu tēvam Likš' ozola vainadziņu,
Lai aug viņa kumeliņi Zemi, resni, kā ozoli.

Kā redzams, zemais zirgu tips bijis sastopams gandrīz vienīgi pie bērajiem zirgiem. Tikai vienā dainā minets cita-das spalvas zirgs — sirmītis; šē aprādītais zirgs ir kaļa zirgs. Vairakās dainās, runajot par zemajiem zirgiem, gan nemaz nemin spalvas krāsu, — bet tā ka gandrīz visur, kur mineta spalvas krāsa, aprādīts bērais zirgs, tad viegli pielaižams, ka pirmējais domats bērais zirgs. To pašu sastopam ari pie lielo zirgu tipa. Tur vaj nu nemaz nav mineta spalvas krāsa, vaj atkal bēra spalva; tikai 2 dainās (no Valmieras apr.) mineta sirmā un brūnā spalvas krāsas. Tā tad senās Latvijas zirgkopjiem paticis šos abus tipus izaudzet no bērajiem zirgiem.

Lielie (dižiē) zirgi. Par tiem vairak dainu.

D. 29793,1 no Grobiņas:

Ko tie man labu dara, Diži bēri kumeliņi?
Rausta stangu iemauktiņus, Mētā manu līgaviņu.

D. 29627 no Aizputes apr.:

Bērits, manis kumeliņis, Augstajām kājiņām;
Priekšā vien dancinaju Bajariņa meitiņām.

Tāpat d. 29628 (kopā 23 dainas) no Rīgas, Jelgavas un Bauskas apr. runā par bēriti ar augstajām kājām; no Ventpils, Jaunjelgavas un Valmieras apr. par „gaļu kāju” kumeliņu vispāri un no Valmieras apr. par sirmīti un brūnīti. Tāļak d. 30083 no Cēsu apr. un d. 31315 no Kuldīgas apr. par „augstiem zirgiem”. D. 33030 no Bauskas, Talsu, Jelgavas, Tukuma, Valkas, Cēsu un Rēzeknes apr. aprādīti „augstām kājām” zirgi, bez spalvas krāsas apzīmējuma. Bet d. 33642 no Bauskas, Rīgas, — tāļak Cēsu, Valkas, Valmieras un Jelgavas apr. minēts par lielu bērū kumeliņu.

Par „augstajiem” kaŗa zirgiem aprādīts d. 31916,7 no Cēsu apr.; 31936 no Jelgavas apr.; 31937 no Valkas apr.; 31938 no Cēsu, Rīgas, Valmieras, Talsu, Ventpils, Jaunjelgavas, Grobiņas, Kuldīgas, Jelgavas un Aizputes apr.

Savelkot kopā šos aprādījumus par zemajiem un augstajiem zirgu tipiēm, redzams, ka tikpat viens, kā otrs bijis sastopams visos Latvijas novados. Tā tad tie blakus audzēti, bet ne sevišķos apvidos viens, un citos atkal otrs tips.

Par kaŗa zirgiem ir daudz dainu. Pēc spalvas krāsas viņi bijuši:

sirmī d. 31921; 31930, 31934; 31941; 32046,7,9; 32058; 32178; 32203 no šādiem apvidiem: Valkas, Cēsu, Rīgas, Krustpils, Daugpils, Jaunjelgavas, Bauskas, Jelgavas, Talsu, Kuldīgas, Grobiņas un Aizputes apr. (kopā 12 apr.);

bēri d. 31922; 31933,5; 31935; 31941; 31942; 32037,12; 32058; 32099; 3218,1; 32160,13; 32183 un 32187 no šādiem apvidiem: Valkas, Cēsu, Rīgas, Jaunjelgavas, Jelgavas, Talsu, Ventpils, Grobiņas un Aizputes apr. (kopā 9 apr.);

dūkans bēris d. 32080 no Valkas, Valmieras, Cēsu, Rīgas, Jelgavas, Krustpils, Rēzeknes un Ludzas apr.

Dūkans bēris uzskatams kā bērais (viņa spalvas krāsas nianse) zirgs. Abus šos kopīgi rēķinot, iznāk, ka bērie kaŗa zirgi bijuši pavisam 13 dažādos apvidos sastopami.

Nospiedošā vairumā kaŗa zirgi bijuši sirmie un bērie.

Bez tam gan vēl ir minēti:

brūni d. 32167 no Valkas apr.;

dūmi d. 32004,4 no Tukuma apr. (kuŗi būtu pie bērājiem pierēķinami);

baltsariņi d. 32071 no Aizputes apr. (tāpat arī ripainiši);

balkājiši, baskājiši, baltkrētiši d. 32071 no Grobiņas apr.

Karā jāja uz labiem, staltiem zirgiem, kuŗiem bijušas labi attīstītas kājas, ātra gaita. Tas attēlots d. 32013 no Jaunjelgavas apr., variants no Krustpils:

Es savam kumeļam I kājiņas pabuĉoju,
Tas iznesa aūgumiņu No skandrā zobeniņa.

Variantā sacīts: 2. Nagu nagus sumināju; 4. No tērauda zobeniņa.

D. 32072 no Cēsu, Valkas, Valmieras, apr. (pavisam 20 dainas):

Kumeļam galvu glaudu ar abām rociņām,
Tas iznesa aūgumiņu Caur deviņi zobentiņi.

Ka karā noderejuši visvairak lielā aūguma zirgi; to aprāda vairakas dainas, kuŗas iesūtītas no visas Latvijas, izņemot Latgali, Tukuma un Bauskas apr. —, no kuŗienes nav nekādu ziņojumu par karā zirgiem. Zema aūguma karā zirgi minēti tikai Valkas, Cēsu, Rīgas un Jaunjelgavas apr.

Aprādījumi par karā zirgiem nebūs tā saprotami, ka runātu par kādu atsevišķa zirga tīpu, kuŗš būtu vienīgi šim nolūkam (karām) lietots. Tas būs bijis tas pats jājamais zirgs. Spalvas krāsas izvēle bijusi šauraka (gandrīz vienīgi bērle un sirmie), nekā pie parastajiem jājamiem zirgiem.

6. Zirgu skaits. Par zirgu skaitu esmu aprādījis savā brošūrā. Tur sniegtās ziņas būtu jāpapildina, ka zirgu skaits bijis dažads atsevišķās saimniecībās, acimredzot, atkarībā no viņu lieluma. Nelielajās, nabadzīgākās saimniecībās bijis pa vienam zirgam, kuŗš tad arī bijis mazak attīstīts („pelēkītis“).

D. 29624 no Aizputes apr.:

Bēri zirgi, raudi zirgi Pa kalniņu ritināja,
Es ar savu pelēkīti Pa lejiņu čunĉināju!

Šai dainai radniecīga arī no Ventpils apr. Bet šādu dainu nav daudz. Tas liek domāt, ka senajā Latvijā nav daudz bijis tādu nabadzīgu, mazu saimniecību.

Daudz vairak dainu par diviem zirgiem. Tādas piem. d. 29948 no Ventpils apr., d. 29950 no Valkas, Rīgas un Valmieras apr., d. 29621 no Krustpils, d. 29620 no Cēsu, Kuldīgas, Jelgavas, Jaunjelgavas un Rēzeknes apr.

No tam vērojams, ka divzīrgu saimniecības bijušās sastopamas visos Latvijas novados.

Par trim zirgiem arī ir dažas dainas. Piem. d. 29702,1 no Krustpils, Rīgas un Cēsu apr.:

Sirmi, bērī apkaustīju, Dūkaniša nekaustīju.

Bet šādu dainu nav daudz.

Tāpat nav daudz dainu, kuņās runātu par četriem zirgiem.

D. 29886 no Cēsu apr.:

Četri bērī kumeliņi Uz akmeņa auzas ēda;

Visi četri piedereja Jaunajam bāliņam.

Vairak jau tādu dainu, kuņās minēti pieci zirgi, ar tādu pat radniecīgu tekstu, kā nupat minētā; starpība tikai tā, ka „četrus” vietā sacīts „pieci” bērī. Piem. d. 29884 no Aizputes apr.; d. 29885/86 no Valkas, Cēsu, Rīgas, Jelgavas, Bauskas, Tukuma, Kuldīgas un Grobiņas apr.; d. 30070 no Valmieras un Jaunjelgavas apr. Tāpat arī d. 28065 no Valkas un Kuldīgas apr.:

Ne par velti maize nāca Bagatā vietinā,

Nav saulīte uzlēkusi, Pieci bērī nosvīduši.

Līdzīgs saturs šīs dainas 8. variantam no Aizputes un Grobiņas apr., vaj arī d. 28116 no Jaunjelgavas un Daugpils apriņķiem:

Saka mani burt mākam, Vēl es burti nemāceju:

Bur manā tīrumā Pieci sirmi, (bērī) kumeliņi.

Par sešiem zirgiem arī ir vairak dainu. Piem. d. 29879,2 no Tukuma apr.; d. 29886,2 no Cēsu apr.; d. 29934 no Cēsu, Krustpils un Ludzas apr.; d. 30070 no Rīgas apr.; d. 30072 no Grobiņas apr.

Tāpat arī nupat minētā d. 28065 no Jelgavas apr.: „seši bērī nosvīduši” un 10. variantā no Valmieras apr.: „seši širmi nosvīduši”.

D. 23692 no Rīgas apr.: „Bāliņam sadereju Seši arkli tīrumā...” tā tad arī bijuši vismaz 6 zirgi, ja vareja reizē art. ar 6 arkliem.

Varetu arī aizrādīt uz D. 3730 variantu no Cēsu apr.:

Atdod, tēvs, manu daļu, Lai es eju lieveret;

Atdod man kaltus vāgus, Seši bērni kumeliņi.

No šīs dainas redzams, ka šīnī saimniecībā ir bijis vairāk, nekā 6 zirgi.

Par deviņiem zirgiem ir arī dažas dainas. Tā d. 29613 no Kuldīgas apr.; d. 30058 no Cēsu, Jaunjelgavas, Krustpils un Daugpils apr.:

Jurģits (Jānīts) jāja pieguļā Ar deviņi kumeliņi.

Tālak d. 31094 no Jaunjelgavas apr., kā arī d. 28733 no Rīgas, Cēsu, Bauskas un Daugpils apr.:

Līgāvai simts telišu, Man deviņi kumeliņi.

Tikdaudz par noteiktiem skaitļiem.

Dažas dainas aprāda dažās saimniecībās zirgu bagātību vispārī, neminot kādu noteiktu skaitu.

Piem. d. 28889 no Cēsu apr.:

Divi pulki lopu dzīnu, Trešu sirmu kumeliņu.

Tālak d. 29059 no Ilukstes, Jaunjelgavas, Valkas un Grobiņas apr.:

Skaugis manus kumeliņus Ik rītiņu rēķināja,

Rēķin' sīkus akmentiņus, Kas guļ upes dibinā!

Vaj arī d. 29652 no Rīgas un Aizputes apr.:

Bij manam tētiņam Pilns stallītis bērū zirgu.

Beidzot šīnī jautajumā būtu aizrādams uz to, ka bijušās saimniecības, kuņas nodarbojušās ar zirgu audzešanu plašākos apmēros — pārdošanai.

Tas redzams no d. 29761 no Rīgas un Valmieras apr.:

Jekabam divi stalli Pārdodamu kumeliņu,

Nopirks mans bāleliņš Ar sīko sudrabiņu.

No šīs dainas varam vērot, ka pastāvejušas īpaši ierīkotas zirgu audzētavas, blakus parastai saimniecībai. Tas labi saskan ar zirgu audzešanas attīstību toreizejos apstākļos.

7. Z i r g u c e n a. Attiecībā uz zirgu cenu, dainās sastopami dažādi aprādījumi. Brošūrā jau minētai d. 29753 no Grobiņas ir radniecīga d. 30017 no Bauskas apr., ka brauceja daudz zemāki vērtēta par kumeliņu:

Maksā manis kumeliņš Pāri simtu gabaliņ',

Maksā mana braucejīņa Pāri zelta gabaliņu.

Šāds novērtējums saskan ar d. 29981,1 no Bauskas un Tal-su aprinķiem:

Tēvs man deva pulka naudas, Lai es pirku līgaviņu,
 Es nepirku līgaviņu, Es nopirku kumeliņu;
 tāpat arī ar to parādību, ka tautietis, kuŗam jaalziēt kaŗā,
 parasti vispirms piemin savu kumeļu, bet pēc tam savu līgavu,
 kuŗa jaatstāj mājā. Visi šie norādījumi noliek kumeliņu aug-
 stakā vērtībā, nekā līgaviņu.

Dainās sastopami daudzi aprādījumi par vērtīgiem „lielas
 naudas“ kumeliem. Še dažas minešu:

D. 14747 no Valmieras apr.:

Laiku, laiku audzināju, Lielas naudas kumeliņu.

D. 15693 no Rīgas, Grobiņas, Kuldīgas, Talsu, Tukuma,
 Jaunjelgavas un Aizputes apr.:

Kāps kalnā, vaj nekāps Lielas (dārgas) naudas
 kumeliņš.

Ar to pašu tekstu d. 22261 no Cēsu, Rīgas, Aizputes un
 Kuldīgas apr.

Tāpat runā par lielas naudas kumeliņu D. 22492 no Rīgas,
 Cēsu, Valkas, Krustpils un Jaunjelgavas apr.

No ta redzams, ka tādi „lielas naudas“ kumeliņi bijuši
 sastopami gandrīz visos Latvijas novados, kur nav aprādita no-
 teiktos skaitļos zirgu cena.

Bet ir sastopami arī noteiktas vērtības aprādījumi.

Par simts dālderu kumeliņu ir dainas no vairak apvidiem.

Piem. 15831 no Valkas apr.:

Labak būtu zaglis zadzis Simts dālderu kumeliņu.

Par tādas vērtības kumeliņu ir dainas no Valmieras, Cēsu
 un Rīgas apr.

Par kumeliņa novērtējumu būtu vēl d. 29753,1 no Tukuma
 apr. minama:

Pieci simti dālderīšu Man maksāja kumeliņš.

Tāda pat kumeliņa cena nosacīta d. 33630 no Aizputes un
 Jelgavas apr.

Ar šiem novērtējumiem nesaskan d. 30005 no Valmieras
 apr. minētā cena, ka par „baltu dālderiti“ dabuja brūnu
 kumeliņu.

Pēdejaais aprādījums saprotams tā, ka bijuši arī nevērtīgi
 zirgi, kas parasta lieta un nebūt negroza pirmo novērtējumu
 iespējamību. Aprādītās augstās zirgu cenas izskaidrojamas ar
 attīstīto zirgkopību. Tajās zemēs, kur zirgkopības attīstība
 sasniegusi augstu pakāpi, sastopam arī arvien augstas zirgu ce-

nas. Tamdēļ arī varam uzlūkot, ka min. augstās zirgu cenas stāv labā saskaņā ar zirgkopības attīstību senajā Latvijā un nodod par to savu aplieciību. Atgādināsimies tagadējās augstās zirgu cenas par sevišķi vērtīgiem zirgiem. Bet no otras puses tas dod liecību arī par latviešu zemnieku pirkšanas spējām un bagātību toreizejos apstākļos.

Esam nonākuši pie zirgkopības jautājuma apskata beigām. Kopejais novērtējums par senās Latvijas zirgkopjiem būtu šāds: Zirgu audzešanā, zirgu interjera izkopšanā, ieturetas noteiktas pamatlinijas, kuņas esam sīkaki apskatījuši. Šīs pamatlinijas ir tās pašas, kuņas ieturetas pie zirgaudzetajiem — klasiķiem: arābiem un angļiem. Attiecībā uz zirgu eksterjeru, latviešu zirgkopji centušies ieaudzet sevišķas ārejās skaistuma zīmes, ar ko viņi, zināmā mērā, atšķīrās no min. zirgu audzešanas klasiķiem. Bet pie noteiktas vienas pamata spalvas krāsas nav turejušies, tāpat kā viņi. Zināma tieksme uz spalvas krāsas ieaudzešanu redzama: šī ir bērā un sirmā spalva; pārējās spalvas krāsas, kā melnā un dzeltenā, mazāk izceltas.

Senās Latvijas zirgkopības attīstības pamats meklejams āboliņa kultūrā, kuņa toreiz pastāveja. Labi attīstīts, vērtīgs zirgs domājams tikai tad, ja viņa skelets (ģindenis) ciets, izturīgs, — galvenā kārtā kājas labi attīstītas. Ģindeņa izturīgā būve atkarīga no barības, sīkaki tanī apzīmejojot fosforskābi un kalķi. Arābiem viņu zemē un klimatā aug augi, kā pieņemams, ar lielu fosforskābes un kalķa saturu (analītiskie skaitļi man diemžēl nav bijuši pie rokas), no pašas dabas, savā vaļā. Tur daba pati gādājusi par labiem apstākļiem zirgu attīstībai. Anglijā un Latvijā apstākļi citadāki. Še parastie savvaļas pļavu augi (zāļaji) nav tik bagāti ar minētām vielām.

Pie mums bagātāki ar fosforskābi un kalķi ir āboliņa augi, nekā zāles. Piemēra dēļ minešu, pēc uztura un saimnieciskās vērtības, vislabāko pļavu augu: lapsasti (*Alopecurus pratensis*). Ta satur 1000 kg sienā (ar 14 proc. ūdens) 4,2 kg fosforskābes un 2,6 kg kalķa. Baltais āboliņš (*Trifolium repens*), turpretim, 8,9 kg fosforskābes un 19,9 kg kalķa, — tā tad ievērojami vairāk. Man šķiet, ka ar to apstākļi vedama sakarā zirgkopības augstā attīstība senajā Latvijā, — kuņā pastāveja plaša āboliņa kultūra.

Šo domu, zināmā mērā, apstiprina Anglijas piemērs.

Anglijā ievada 1651. gadā Norfoļkas augu sekā āboliņu.

Angļu pilnasiņu zirgu attīstības sākums arī minēts ap 1680. gadu. Līdz tam par angļu zirgkopības attīstību maz kas zināms. Angļi kļūst par zirgkopības klasiķiem vēlāk, pēc tam, kad ievieš laukkopībā ābolīņa kultūru. Vaj šinī apstākļi nav meklējams viņu zirgkopības attīstības pamats?

Domās kavejoties pie senās Latvijas zirgkopības attīstības, mums ar dziļu cienību jāpiedomā pie senā latvieša — tautieša, kas šo diženo darbu izdarījis. Angļi droši vien ar lepnumu piemin savu zirgkopju klasiķu vārdus, tie minēti viņu vēstures lapās. Viņu vēstures lapas nav svešas varas iznīcinājušas. Mums tas citādi. Mums nav zināmi mūsu klasiķu — zirgkopju vārdi, mums atlikuši tikai viņu slaveno darbu aprādījumi.

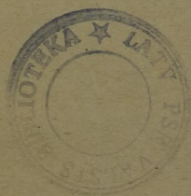
Mēs šinī jautājumā esam tādā pat stāvoklī, kā daudz valstis pēc izcīnītā pasaules kara, kuŗas godina savas tautas kara ģeniļa panākumus ar piemiņu pie nezināmā karaivja kapa. Mums šo zirgkopju ģeniļu vārdi patiesi nav zināmi, mēs varām tikai runāt par nezināmiem varoņiem zirgkopības laukā.

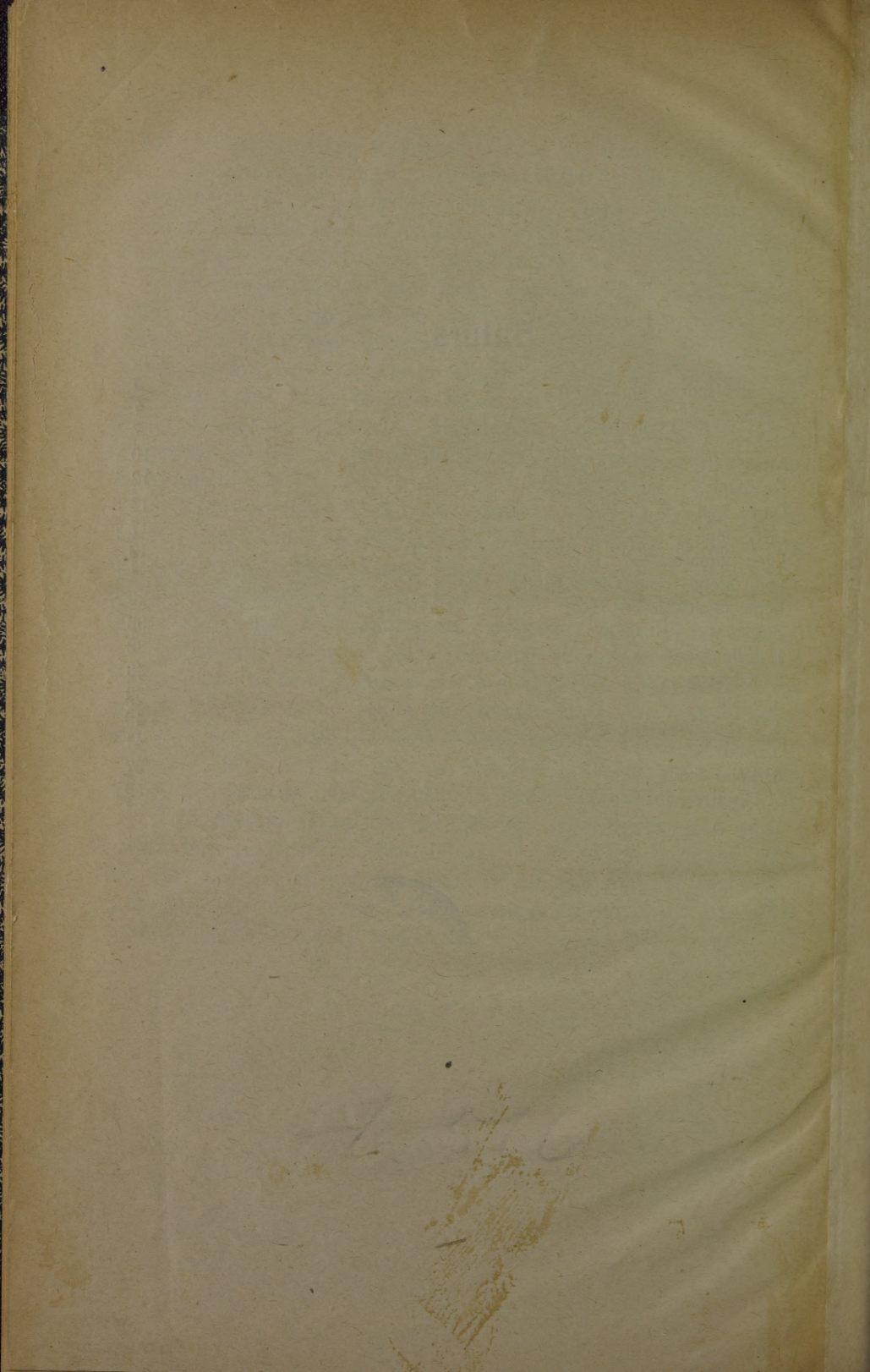
Bet dziļi traģiski ir tas, ka reizē ar šo slaveno zirgkopju vārdu iznīcināšanu, gājusi arī viņu darbu iznīcināšana, jo mums nav atlicis no senās augsti attīstītās zirgkopības nekas vairak, kā tās attēlojums. Visus skaistos panākumus zirgkopībā, reizē ar visu citu seno latviešu kultūru, mūsu verdzinātajiem tik pamatīgi iznīcinājuši, ka nav ne ēna vairs atlikusi.

Tagadējās, atkal brīvās Latvijas inteligēnto dēlu tiešais pienākums ir, pēc iespējas drīzāk, rast pamatus jaunai zirgkopībai un zirgus censties izkopt, lai pēc gadiem tagadējais Latvijas zirgkopis varetu atkal sasniegt to stāvokli, uz kāda atradās senās Latvijas zirgkopis.

Saturs.

	l. p.
Ievads un vispāreja lopkopība	3
I. Kazas	5
II. Cūkas	7
III. Aitas	10
IV. Govslopi	12
Darba lopi	13
Piena lopi	17
Lopu ēdinašana	19
Lopu ārejšais izskats (eksterjers)	21
Lopu audzešana	29
V. Zirgi	32
1. Ēdinašana	32
2. Kopšana	38
3. Staļļi	39
4. Zirgu kalšana	40
5. Audzešana	41
6. Lopu skaits	57
7. Zirgu cena	59

LĀTVIJAS NACIŅĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309019988